

Milosrđe kao put ostvarenja čovjštva u misli Ivana Pavla II.

Klanac, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:769531>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
DIPLOMSKI TEOLOŠKO–KATEHETSKE STUDIJE

MATEA KLANAC

**MILOSRĐE KAO PUT OSTVARENJA ČOVJEŠTVA U
MISLI IVANA PAVLA II.**

Diplomski rad

iz Kršćanske duhovnosti
kod prof. dr. sc. Mladena Parlova

Split, 2019.

Sadržaj

Uvod	3
1. Čovjek u misli Ivana Pavla II.....	5
1.1. Čovjek – slika i prilika Božja	6
1.2. Ljudsko tijelo kao slika Božja	9
1.3. Čovjek kao biće dostojanstva života, zajedništva i kulture	10
2. Milosrđe kao očitovanje Božje ljubavi	13
2.1. Od stvaranja do prvoga grijeha.....	14
2.2. U vremenu i povijesti nakon počinjenoga grijeha	17
3. Milosrđe kao put ostvarenja čovještva.....	20
3.1. Humanizacija čovjeka.....	21
3.2. Milosrđe kao temeljni element svakog navještaja	23
3.2.1. Evangelizacija i nova evangelizacija.....	24
3.3. Prisutnost Božjeg milosrđa u sakramentima s naglaskom na sakrament pomirenja i pokore	26
3.4. Čovjek – pozvani nasljedovatelj Božjeg milosrđa	30
4. Aktualnost poruke o milosrđu	31
4.1. Crkva kao svjedokinja milosrđa u svijetu.....	31
4.2. Neke posebnosti govora o milosrđu u misli papa poslije Ivana Pavla II.....	32
4.2.1. Benedikt XVI.	32
4.2.2. Papa Franjo	34
Zaključak.....	37
Bibliografija	38

Uvod

Božje milosrđe prema naučavanju pape Ivana Pavla II. je očitovanje Božjeg čovjekoljublja u povijesnoj i eshatološkoj stvarnosti čovjeka. Govoreći o Božjem milosrđu kao o poveznici Božje ljubavi od iskona pa do vječnosti, možemo naglasiti kako je Božje milosrđe očitovanje vječne Božje ljubavi u vremenu i povijesti koju poznajemo. Kada se govori o povijesnoj stvarnosti, tada se misli na palog čovjeka koji je s jedne strane obilježen grijehom i smrti, dok s druge strane nailazimo na neizmjernu Božju milosrdnu ljubav koja se prikazuje u osobi Isusa Krista. Tako iz povijesti grijeha i smrti dolazi do povijesti spasenja kao očitovanja ljubavi Božje. Eshatološka stvarnost već sad živi u vremenu Crkve i pretpostavlja vječno gledanje Boga. Papa Ivan Pavao II. je time prožeo cijeli svoj pontifikat. On osobito govori o susretu Božje ljubavi i čovječnosti, čiji iskon objavljuje Kristovo utjelovljenje, a otkupiteljska žrtva konačnu eshatološku proslavu. Tako je milosrđe Božje, koje se otkriva u Isusu Kristu, za svetog Ivana Pavla II., „most Božje ljubavi između iskona i vječnosti“.

Cilj ovoga rada, podijeljenog na četiri dijela, je prikazati Božje milosrđe onako kako ga je u svom pontifikatu naučavao papa Ivan Pavao II., kojem je govor o milosrđu u središtu života i djelovanja.

Prvo poglavlje govori o čovjeku u misli pape Ivana Pavla II.: progovaramo o čovjeku kao slici i prilici Božjoj; o ljudskom tijelu kao slici Božjoj i čovjeku kao biću dostojanstva života, zajedništva i kulture. Veličina i dostojanstvo čovjeka stvorenog na sliku Božju u potpunosti se ostvaruje tek u savezu s Bogom.

U drugom poglavlju osvrnut ćemo se na govor o milosrđu kao očitovanju Božje ljubavi od stvaranja do prvoga grijeha te vremenu i povijesti nakon počinjenoga grijeha. Stvaranje predstavlja početak povijesti spasenja, odnosno prvi Božji čin vječnog izabranja čovjeka u Isusu. Otajstvo križa, uskrsnuća i uzašašća k Ocu otvara vrata vječnosti, a povijesno Božje milosrđe koje je u utjelovljenju objavljeno čovječanstvu, u križu i uskrsnuću doseglo je svoj vrhunac. Tako je ljudska povijest, koju je čovjek učinio poviješću grijeha, postala u Kristu povijest spasenja.

Treće poglavlje govori o milosrđu kao putu ostvarenja čovječstva, što je ujedno ključna točka i vrhunac ovoga rada. Govor pape Ivana Pavla II. o milosrđu kroz koje se čovjek u potpunosti ostvaruje, obilježio je cijeli njegov život i djelovanje. Ovo poglavlje progovara o istinskoj humanizaciji čovjeka u Crkvi kroz sakralizaciju i življenje kulture milosrđa u konkretnoj ljubavi prema malenima, slabima, bijednima, bolesnima, potlačenima i poniženima, svima koji nepravedno trpe i koji su odbačeni. Element potrebe konkretnog služenja Papa na

poseban način izražava tumačeći Isusov navještaj blaženstva milosrđa: „Blago milosrdnima: oni će zadobiti milosrđe“ (Mt 5,7). Govoreći o milosrđu kao temeljnom elementu svakog navještaja, ističemo kako je navještanje uvijek poziv na obraćenje, na zaokret prema nečem novom u dubljem susretu s Bogom, a upravo je Božje milosrđe izvor novoga života. Njegov cilj je povezivanje s Bogom ili vraćanje čovjeka k Bogu. Isto tako se dotičemo i prisutnosti Božjeg milosrđa u sakramentima, s posebnim naglaskom na sakrament pomirenja i pokore, kao i na govor o čovjeku koji je nasljedovatelj Božjeg milosrđa.

Četvrto poglavlje govori o Crkvi kao svjedokinji Božjeg milosrđa u svijetu te o nekim posebnostima govora o milosrđu kod pape Benedikta XVI. i pape Franje koje je na poseban način obilježilo njihov život.

1. Čovjek u misli Ivana Pavla II.

Ponirući u otajstvo Isusa Krista, shvaćamo kako se svi putovi kojima treba napredovati suvremena Crkva, svode na jedan jedini Put. Krist je naznačio taj put osobito onda kad se je, kako govori Koncil, „utjelovljenjem Sin Božji na neki način sjedinio sa svakim čovjekom“.¹ Crkva spoznaje da se to sjedinjenje stalno obnavlja. Ona služi da svaki čovjek pronade Krista kako bi Krist mogao sa svakim čovjekom hodati koracima u traženju istine koja pokreće čitav svijet. Ta istina se neprestano otkriva u otajstvu Utjelovljenja i Otkupljenja. Isus Krist koji je put Crkve, isto je tako i put do svakog čovjeka.

Drugi vatikanski koncil je u svojim dokumentima na više mjesta izrazio tu brigu Crkve da život u svijetu na svim područjima bude *sukladniji uzvišenom dostojanstvu čovjeka* i da taj život učini *sve čovječnijim*. Ovdje je riječ o čovjeku u svemu onom što on jest – stvarnom, konkretnom, povijesnom. Sa svakim čovjekom, po otajstvu Otkupljenja, Krist se trajno sjedinio te je zbog otajstva Otkupljenja svaki čovjek povjeren brizi Crkve. Čovjek, u svojoj neponovljivoj stvarnosti ostaje slika Božja. Koncil kada govori o toj sličnosti, spominje da je *čovjek na zemlji jedino stvorenje koje je Bog htio radi njega samoga*. Čovjeka kojeg je od iskona htio i izabrao, Bog je pozvao i odredio za milost, a to je baš svaki čovjek – konkretan, stvaran. Kada govorimo o čovjeku, mislimo na neponovljivo stvorenje djelovanja, razuma, volje, savjesti i srca. Kao osoba ispisuje svoju vlastitu povijest u brojnim susretima, vezama što ga povezuju s drugim ljudima, a sve to čini od početka svoga zemaljskog postojanja. Upravo taj čovjek je osnovni put Crkve, staza kojom Crkva mora proći ispunjavajući svoje poslanje.² Nadalje, govoreći o čovjeku, Papa ističe čovjeka kao dinamičko biće koje se ostvaruje i objavljuje sebi samome u vlastitu činu; objavljuje istinu o sebi u iskustvu sebe samoga. Osoba ne samo da određuje svoje čine, nego se u činu ostvaruje i u vlastitim se činima objavljuje. Tako ljudsko iskustvo postaje doktrinarni kriterij biblijske objave i središte teološke interpretacije čovjeka, slike Božje.³

¹ Usp. II. vatikanski koncil, *Gaudium et spes*, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, br. 22.

² Usp. Đuro Hranić, Kristološki naglasci u učenju Ivana Pavla II., u: *Ivan Pavao II. – poslanje i djelovanje*, Zbornik radova – Promišljanja hrvatskih znanstvenika, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije, Zagreb, 2005., str. 27-36.

³ Usp. Đuro Hranić, Čovjek – slika Božja, Teološka antropologija Ivana Pavla II., u: *Diacovensia*, 1 (1993.) 1, str. 25-26.

1.1. Čovjek – slika i prilika Božja

Nitko na svijetu nije i ne može vidjeti Boga. On daje da ga spoznamo u njegovim slikama (usp. Iv 1,18). Puninu objave o sebi daje nam kroz sliku u najvišem smislu riječi, odnosno preko svoga Sina Isusa Krista, a već u Starom zavjetu dao je da pred ljudima blista njegova objaviteljska slava. Mudrost Božja, ta slika dobrote njegove (Mudr 7,25), već objavljuje neke aspekte Boga, a čovjek, koji je stvoren da zagospodari prirodom i komu je darovana besmrtnost, već je i sam živa slika Boga. Ozbiljnost toga izraza dolazi od općeg konteksta Starog zavjeta: „Čovjek nije na sliku nekog boga koji bi se i sam poimao na čovjekovu sliku, već na sliku Boga koji je tako transcendentan da je uopće zabranjeno prikazivati ga slikom; samo čovjek može sebe smatrati Božjom slikom, i to je najveće obilježje njegova dostojanstva“ (Post 9,6).⁴ Prema Post 1,26-29, *biti na sliku Boga* uključuje mogućnost gospodarenja svim zemaljskim stvorovima. U Ps 8 poistovjećuje se s nekom vrstom stanja *slave i sjaja*, dok u Mudr 2,23 čovjek više nije samo *na sliku Božju*, čovjek je tu prikazan u pravom smislu kao *slika Boga*. Naspram Starog zavjeta, Novi zavjet u više navrata primjenjuje na čovjeka izraz *slika Božja* (1 Kor 11,7; Jak 3,9), ali i razvija tu temu. Tako se Kristova zapovijed: „Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski“ (Mt 5,48) ukazuje kao posljedica i zahtjev naučavanja o čovjeku kao slici Božjoj. Čovjek je tek nesavršena slika Božja, a Mudrost je „zrcalo čisto djela Božjeg, i slika dobrote njegove“ (Mudr 7,26). Budući da postoji „od iskona, prije nastanka zemlje“ (Izr 8,23), može se zaključiti da je ona predvodila stvaranje čovjeka. Krist, kao slika, predvodi kod stvaranja novoga čovjeka. Na temelju stapanja staroga i novoga, pojam slike Božje kakvu Pavao primjenjuje na Krista, osobito u Kol 1,15, postaje vrlo složen: posrijedi je sličnost, duhovna i savršena, po „sinovstvu koje prethodi stvaranju; predodžba, i to u najstrožem smislu, nevidljivog Oca; kozmičko vrhovništvo Gospodina, koje udara svoj pečat vidljivom i nevidljivom svijetu: slika Božja s obzirom na besmrtnost; prvorođenac između mrtvih; jedina i jedincata slika na kojoj počiva jedinstvo svih bića i jedinstvo Božje zamisli: počelo stvorenja i počelo njegove obnove u novom stvaranju“.⁵ Svi ti elementi predstavljaju privlačne sile za čovjeka, koji, kao nesavršena i grešna slika, potrebuje savršenu sliku, Krista, kako bi našao i ispunio svoju izvornu sudbinu: čovjek, naime, kad je obukao sliku zemaljskog Adama, mora obući i sliku nebeskog Adama (usp. 1 Kor 15,49). Među ovim slikama, kao što postoji veza, postoji i pukotina izazvana grijehom i dinamično prerastanje. To se kod kršćanina očituje već sada: on je on je već sada postao s Kristom isto biće (Rim 6, 3-6; Kol 3,10), pa tako

⁴ Jean Guillet - Marc-Francois Lacan, Slika, u: Xavier Leon-Dufour (prir.), *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980., str. 1192.

⁵ *Isto*, str. 1194.

i dijete Božje (usp. Iv 3,2), a djelovanjem Duha Svetoga on se iz slave preobražava u sliku Sina. Cilj prema kojemu ide proces tog proslavljenja je uskrsnuće koje kršćaninu omogućuje da suoblični svoje tijelo Njegovu slavnom tijelu (usp. Fil 3,21).⁶

Nadovezujući se na govor o čovjeku kao slici Božjoj prema *Rječniku biblijske teologije*, istaknut ćemo isto tako teološki govor o čovjeku kao slici Božjoj prema papi Ivanu Pavlu II. On polazi od antropologije i ide prema kristologiji. Kada govori o čovjeku, Papa često upotrebljava izraz *slika Božja*. Taj izraz je vrlo čest pojam kada opisuje čovjekovu cjelovitost. U sebi sadrži sve osnovne teološko-antropološke istine.⁷ U svjetlu istine o čovjeku kao slici Božjoj moguće je, prema Papi, shvatiti i interpretirati cjelokupnu istinu o čovjeku, bilo da je u pitanju njegova ontološka konstitucija (objavljuje ontološku istinu o čovjeku – ono što čovjek jest) bilo njegova izražajna dinamika (otkriva njegove relacije i njegov poziv). Jednako tako, u svjetlu te istine moguće je shvatiti i interpretirati čitavu povijest spasenja.⁸

Stvaranje čovjeka na sliku i sličnost Božju je posebni Božji dar stvorenom svijetu. Čovjek, sudjelujući na božanskom daru kroz stvaranje je već po svojoj naravi osobe slika Božja. Toj nutarnjoj logici otajstva stvaranja pripada jedinstvo i savez čovjeka s Bogom:⁹ „Ako je čovjek već po samoj naravi osobe slika i prilika Božja, onda on svoju veličinu i dostojanstvo ostvaruje u povezanosti s Bogom, u savezu s njim, u nastojanju za temeljnim jedinstvom koje je u srži misterija stvaranja. To jedinstvo odgovara dubokoj istini svih razumnih stvorenja i napose čovjeku kojeg je Bog od početka po vječnom odabiru u Kristu uzdigao nad sva stvorenja vidljivog svijeta.“¹⁰

Stvaranje čovjeka na sliku Božju je prvi savez Boga s čovjekom koji uključuje ne samo naravni red postojanja nego i nadnaravni milosni red. U tom smislu, Ivan Pavao II. govori o nadnaravnom redu milosti kojega se čovjek lišio počinivši grijeh. Čovjek je odabran i predodređen u redu milosti od Oca.¹¹ „Predodređenje prethodi *utemeljenju svijeta*, to jest, stvaranju, budući da se *ono ostvaruje u perspektivi predodređenja čovjeka*. Primjenjujući vremenske analogije ljudskoga jezika na božanski život, možemo reći kako Bog "prvo" želi u svom božanstvu priopćiti se čovjeku pozvanom da u stvorenom svijetu bude njegova slika i sličnost; "prvo" ga izabire, u vječnom i konstupstancijalnom Sinu, da bude dionikom njegovog

⁶ Usp. *Isto*, str. 1191-1195.

⁷ Usp. Đuro Hranić, Čovjek – slika Božja, Teološka antropologija Ivana Pavla II., str. 24.

⁸ *Isto*, str. 25.

⁹ Usp. Đuro Hranić, Kristološki naglasci u učenju Ivana Pavla II., str. 22.

¹⁰ *Isto*, str. 23.

¹¹ Usp. *Isto*, str. 23.

poroda (po milosti), a tek "nakon" ("u svoje vrijeme") želi stvaranje, svijet, kojemu čovjek pripada."¹²

Pojam slike Božje Papa predlaže kao hermeneutski ključ za razumijevanje kompleksnosti ljudske osobe i kao temelj nove kulture koju želi započeti, obilježene cjelovitim shvaćanjem i istinskom slobodom čovjeka. Isto tako, na poseban način bavio se analizom ljudske osobe i problema po pitanju ljudske slobode, odgovornosti, moralnih vrijednosti, savjesti. Njegov veliki interes za čovjeka doveo ga je do tvrdnje da je čovjek slika Božja zato što je osoba, a tek onda zaključuje da je čovjek osoba upravo zato što je slika Božja.¹³ Pojam slike Božje je ključan za razumijevanje povijesti spasenja kao sudjelovanja na Božjem putu. To sudjelovanje obuhvaća cijeloga čovjeka – u njegovoj tjelesnosti i osobnosti, a to znači u njegovom izvornom stanju: u povijesnosti i eshatološkoj savršenosti. Tako shvaćamo da se čovjek kao slika Božja potpuno ostvaruje u njegovoj usmjerenosti prema Bogu odnosno u njegovu poslanju.¹⁴

Bog je čovjeka doista stvorio na svoju sliku, obdarivši ga, uz slobodu, sposobnošću da ga upozna i ljubi. Čovjekova zasluga pred Bogom u kršćanskom životu počiva na tome što je Bog slobodno odlučio čovjeka pridružiti djelu svoje milosti. Božje očinsko djelovanje pretječe svojim nadahnućem, a na nj se nadovezuje čovjekovo slobodno djelovanje suradnjom, tako te zasluge za dobra djela treba pripisati najprije Božjoj milosti, a onda vjerniku. I sama čovjekova zasluga, uostalom, pripada Bogu jer je dobrim djelima u Kristu izvor Duh Sveti svojim nadahnućem i pomaganjem. Budući da nas naše posinaštvo po milosti čini dionicima božanske naravi, ono nam može, po nezasluženoj pravednosti Božjoj, pružiti i pravu zaslugu. To je pravo tek posljedica milosti, pravo puno ljubavi koja nas čini *subaštinicima* Kristovim i dostojnima da steknemo *obećanu baštinu vječnoga života*. Tako nas milost, po djelatnoj ljubavi sjedinjuje s Kristom te jamči nadnaravni značaj naših čina i dosljedno njihovu zasluženost pred Bogom i pred ljudima.¹⁵

¹² *Isto*, str. 48.

¹³ Usp. Đuro Hranić, *Čovjek – slika Božja*, str. 26-28.

¹⁴ Emanuel Petrov, *Milosrđe u nauku Ivana Pavla II. – Pape Milosrđa*, u: *Crkva u svijetu*, 52 (2017.) 1, str. 32-33.

¹⁵ Usp. *Katekizam Katoličke Crkve*, GK-HBK, Zagreb, 2016., br. 2008-2011.

1.2. Ljudsko tijelo kao slika Božja

Prema Ivanu Pavlu II. tijelo je sakrament ljudske osobe i budući da čovjek ne samo da ima tijelo već i jest tijelo, čovjek kao slika Božja obuhvaća i tijelo. Ljudsko tijelo osim antropološkog ima i teološko značenje. Kao što ima dostojanstvo ljudske osobe, isto tako čovjek sudjeluje i u dostojanstvu slike Božje. Slika Božja je utisnuta u ljudsko tijelo stoga je tijelo znak slike Božje i znak prisutnosti slike Božje u cjelokupnosti ljudske osobe. Tijelo je dar koji treba biti darovan drugome, međusobnim darivanjem u ljubavi između muškarca i žene.¹⁶ „To dosljedno darivanje koje seže sve do najdubljih korijena svijesti i podsvijesti, do krajnjih slojeva postojanja oboga, muškarca i žene, kao subjekta, i koje se odražava u njihovu uzajamnu 'iskustvu tijela' potvrđuje ukorijenjenost u Ljubavi.“¹⁷ Ivan Pavao II. uvodi novost u dosadašnji nauk crkvenog Učiteljstva i potiče nov razvoj teologije slike Božje i teologije ljudskoga tijela. Ivan Pavao II. je prvi papa koji sustavno progovara o temama teologije tijela i iznosi pozitivno kršćansko shvaćanje ljudske tjelesnosti i seksualnosti. Isto tako, on je prvi papa koji u rječnik službenog učiteljstva Crkve uvodi pojam *teologija ljudskog tijela*. Također je prvi čovjek crkvenog Učiteljstva koji biseksualnost ljudskoga tijela povezuje s istinom o stvaranju čovjeka na sliku Božju. Takav govor značajan je doprinos teologiji slike Božje i teologiji ljudskoga tijela i seksualnosti. Govoreći o tijelu kao slici Božjoj, Ivan Pavao II. polazi od tijela kao sakramenta ljudske osobe i promatra ga u svijetlu istine o Trojstvu: Krist svojom objavom Trojstva osvjetljuje antropološke istine do kojih čovjek dolazi analizom iskustva sebe samoga. U Papinu učenju je istina o stvaranju čovjeka na sliku Božju identificirana s darivanjem naravi koju će Krist, zbog ljudskog grijeha, obnoviti svojom milošću.¹⁸

Nadalje, ljudsko je tijelo, po sličnosti Božjoj, osposobljeno za uzdizanje k Bogu u uzimanju udjela u njegovoj svetosti. To uzdizanje čovjeka k Bogu, ostvaruje se kroz tri koraka: kao prvo, riječ je o *iskonskoj potrebi za međusobnim jedinstvom muškarca i žene u tjelesnosti* kako bi se nadvladala iskonska samoća. Zatim, ostvarujući to međusobno tjelesno zajedništvo, muškarac i žena postaju jedno drugome *ljubav-dar*. Kao treći vid govori se o *iskonskoj golotinji i nedostatku stida* koji govori o gledanju druge osobe očima kojim je vidi Bog i iskustvu značenja vlastitog tijela pred Bogom i drugima. Takvo iskonsko stanje čovjeka bit će do kraja objavljeno u Isusu Kristu. Govoreći o identitetu i tjelesnosti ljudske osobe kao slike Božje, Papa

¹⁶ Usp. Đuro Hranić, Čovjek – slika Božja, str. 37-38.

¹⁷ Ivan Pavao II., *Muško i žensko stvori ih. Kateheze o ljudskoj ljubavi. Cjelovita teologija tijela*, Svezak I., Verbum, Split, 2012., br. 12, 1, str. 119.

¹⁸ Usp. Đuro Hranić, Čovjek – slika Božja, str. 40-42.

veli: „Tijelo koje izražava ženskost "za" muškost i obrnuto, muškost "za" ženskost očituje uzajamnost i zajedništvo osoba. Izražava ga darivanjem kao osnovnim obilježjem osobnog postojanja. To je tijelo: svjedok stvaranja kao temeljnog dara, dakle svjedok Ljubavi kao vrela iz kojeg je to darivanje nastalo.“¹⁹ Stoga vidimo da je jedino iskonski čovjek, u svome iskonskom tijelu, slika Božja koja je objavljena u milosrdnoj ljubavi Isusa Krista.

1.3. Čovjek kao biće dostojanstva života, zajedništva i kulture

U antropologiji Ivana Pavla II. ljudsko dostojanstvo prelazi doseg ljudske moći slobode. Svaki čovjek ima svoje dostojanstvo bez obzira u kojim okolnostima živi. Nitko ne može drugome oduzeti pravo na dostojanstvo. Svaki čovjek ima svoje dostojanstvo jer je dijete Božje, stoga ga čovjek može poštovati ili ne poštovati, ali ga ne može dati ili oduzeti. Ljudsko dostojanstvo za Ivana Pavla II. nije nešto izvanjsko, ovisno o stanju u kojem je čovjek, npr. ovisno o stanju bolesti ili zdravlja, već je ono unutrašnje stanje koje je neotuđivo svakom čovjeku. Ono izvire iz cjelokupne kvalitete čovjeka kao duhovno-tjelesnog bića koji ima svoj razum i slobodu, vlastitu odgovornost i kao čovjek koji je stvoren na sliku Božju, osoba koja je predodređena za vječnost. Stoga svaka osoba, u bilo kojem razdoblju svoga života, u bilo kojem stanju svoga života, npr. kada je riječ o bolesti i slično, mora biti poštivana jer svaki čovjek zadržava pravo i dužnost poštovanja temelja i preduvjeta tog dostojanstva.²⁰

Na poseban način o dostojanstvu ljudskog života govori enciklika *Evangelium vitae* koja je posvećena vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života. Enciklika je jasna obrana ljudskog života i ujedno i apel upućen u Božje ime da se život poštuje, ljubi i da mu se služi.²¹ Čovjek je stvoren na sliku Onoga koji upravlja svemirom. Sve pokazuje da je od početka njegova narav označena kraljevskim dostojanstvom. Čovjek je taj koji je pozvan da vlada svijetom. On je živa slika koja sudjeluje svojim dostojanstvom u savršenstvu božanskog uzora.²² Pozvan da bude plodan i da se množi, da podloži zemlju i da gospodari svim živim stvorovima nižim od njega (usp. Post 1,28). Čovjek je na neki način gospodar života koji mu je darovan i koji on može prenositi rađanjem u ljubavi i poštivanju plana Božjega. Stoga ga čovjek mora živjeti mudro i

¹⁹ Navedeno prema: Emanuel Petrov, Milosrđe u nauku Ivana Pavla II., str. 35.

²⁰ Usp. Ivan Koprak, Antropologija u misli Ivana Pavla II, u: *Ivan Pavao II. – poslanje i djelovanje, Zbornik radova – Promišljanja hrvatskih znanstvenika*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije, Zagreb, 2005., str. 82.

²¹ Usp. Luka Tomašević, Antropologija i neke posebnosti enciklike „*Evangelium vitae*“, u: *Služba Božja*, 36 (1996.) 1, str. 307.

²² Usp. Ivan Pavao II., *Evangelium vitae - Evandjelje života*, Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskoga života, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., br. 52, str. 93.

s ljubavlju, a to se događa u poslušnosti prema Bogu i njegovim zakonima koji su Gospodnji dar milosti povjereni čovjeku za njegovo dobro, za čuvanje njegova dostojanstva. Život je povjeren čovjeku i o njemu čovjek treba položiti račun Gospodinu: „Tražit ću račun od čovjeka za život čovjeka“ (Post 9,5) jer na sliku Božju stvoren je čovjek. Gospodin nam je u svojoj milosnoj ljubavi darovao Evanđelje života i s tim Evanđeljem mi smo preobraženi i spašeni. To Evanđelje nadvisuje svako čovjekovo očekivanje i otkriva dokle se uzdiže dostojanstvo osobe.²³

Antropologija ove enciklike je teološka i biblijska i temelji se na Isusu Kristu u kojem se spoznaje pravo ljudsko dostojanstvo. Temelj ljudskog dostojanstva počiva na njegovoj slobodi – milosnom Božjem daru. Njegova duhovna narav je nosilac čovjekove slobode koja dolazi do izražaja u sposobnosti samosvijesti i samokontrole. Duh zna da postoji, da voli i sam u sebi traži razloge svojih opredjeljenja i djelovanja. To od čovjeka zahtijeva i da zna zašto voli, podnosi, odlučuje, trpi. Tu je tajna njegova dostojanstva. Tako kršćanstvo naglašava ulogu čovjekove slobode da se opredijeli za zakon istine jer posjedujemo slobodu djece Božje (usp. Rim 8,21).²⁴

Čovjek je individualna supstancija, nedjeljiva i jedinstvena u svojoj opstojnosti. Pošto je razumske naravi, on je i osoba. Kao takva, osoba ima vječno usmjerenje: ona je pozvana na zajedništvo s Bogom. Isto tako, Ivan Pavao II. osobu promatra i u dostojanstvu rada. U enciklici *Centesimus Annus* promatra čovjeka koji je stvoren na sliku Božju kako bi i sam bio sustvoritelj na izgradnju ljudske zajednice. Svaki čovjek je rođen od jedne žene, svaki ima svoju kulturu i tradiciju, svaki ima svoje posebno mjesto u svijetu, svaki ima svoje dostojanstvo, poziv i usmjerenje. Stoga svaka osoba posjeduje sama u sebi svoje dostojanstvo koje svatko treba poštivati.²⁵

Nadalje, govoreći o čovjeku kao biću zajedništva, shvaćamo kako čovjek nije stvoren da bude sam. On je upućen na druge i Drugoga. Krist otkiva čovjeka u kom ne smijemo drugoga promatrati kao nekoga koji nam je daleko, koji nas se ne tiče, već u bratskoj ljubavi zauzimati se za drugoga i voljeti ga baš zbog njegova ljudskog dostojanstva. Ovdje treba pripaziti da čovjek ne postane podložan protoku događaja, da se ispravno suoči sa svojom poviješću, da je promisli i objektivizira pripovijedajući je u njezinu povezanu odvijanju. Sličnu sposobnost

²³ Usp. *Isto*, br. 80, str. 144.

²⁴ Usp. Luka Tomašević, Antropologija i neke posebnosti enciklike „*Evangelium vitae*“, str. 318-319.

²⁵ Usp. *Isto*, str. 319-320.

imaju pojedinačne ljudske obitelji, kao i ljudska društva, osobito nacije.²⁶ Također, čovjek je biće koje pripada i nekom narodu. Narodi utvrđuju svoju povijest u pripovijedanjima koja predaju u dokumentima raznih oblika, zahvaljujući kojima nastaje nacionalna kultura. Glavno sredstvo toga razvoja je i jezik. Pomoću jezika čovjek izražava istinu o svijetu i sebi samome te drugima priopćava plod svoga istraživanja na različitim poljima znanja. Tako se ostvaruje priopćavanje među subjektima koje služi dubljemu poznavanju istine te produblivanju i učvršćivanju identiteta svakoga od njih.²⁷ Na kraju, čovjek je i biće kulture. On živi autentičan ljudski život upravo zahvaljujući kulturi. Kultura je izrazito specifičan način kako postojati i biti čovjek. Ona nam pomaže da čovjek *više* bude čovjek. Zato je kultura *zapis o ljudskom dostojanstvu*.²⁸

Navedeni elementi antropologije Ivana Pavla II. su trajni poticaj na daljnja promišljanja o istini čovjeka i njegova poslanja. Svi ti elementi pokazuju da je danas, u vremenu krize misli o čovjeku, Ivan Pavao II. istinski čovjekoljubac i jamac njegova dostojanstva.

²⁶ Usp. Ivan Pavao II., *Sjećanje i identitet*, Verbum, Split, 2005., str. 76.

²⁷ Usp. *Isto*, str. 78-79.

²⁸ Usp. *Isto*, str. 86.

2. Milosrđe kao očitovanje Božje ljubavi

Ideja Božjeg milosrđa je vrlo bliska Ivanu Pavlu II. On je imao snažnu ljubav prema Božjem milosrđu, a svjedočanstvo njegove svijesti i ljubavi prema Božjem milosrđu jest njegova enciklika: *Dives in misericordia – Bogat milosrđem*. Bogat milosrđem, Bog, isti je Onaj koga nam Isus Krist objavi kao Oca: Njega nam je u sebi očitovao i pokazao Sin njegov.²⁹ Milosrđe nije samo njegova odlika, već sam Bog jest milosrđe. Istina o Bogu koji je Otac milosrđa je objavljena u Kristu i omogućuje nam da ga „vidimo“ blizu čovjeka kada trpi, kada je ugrožen u korijenu svoga dostojanstva. Objava i vjera nas ne uče toliko da umski razmišljamo o otajstvu Boga kao milosrdnog Oca, koliko da se njegovu milosrđu utječemo u ime Krista i njegovu jedinstvu.³⁰ Krist je svojim životom objavio kako je ljubav prisutna u svijetu u kojem živimo. To je djelotvorna ljubav koja se obraća čovjeku, osobito u susretu s ljudskom patnjom, nepravdom, siromaštvom i cjelokupnim čovjekovim položajem. Upravo način u kojem se ljubav očituje biblijskim jezikom naziva se milosrđe. Sv. Ivan u Prvoj poslanici objavljuje Boga koji je *ljubav*, a sveti Pavao objavljuje Boga *bogata milosrđem*. U Kristovoj je svijesti objaviti Oca koji je ljubav i milosrđe i to je osnovni dokaz njegova poslanja kao Mesije. To nam potvrđuju riječi izgovorene u nazaretskoj sinagogi i pred učenicima i izaslanicima Ivana Krstitelja. Isus milosrđe čini jednom od glavnih misli vodilja svoga propovijedanja. Tako u *Govoru na gori* obznanjuje: “Blago milosrdnima, oni će zadobiti milosrđe“ (Mt 5,7). Isto tako, milosrđe je najbolje opisano u prisposodobama jer one bolje izražavaju samu bit stvari.

U Starome zavjetu pojam *milosrđe* ima bogatu povijest. Svojim učenjem, Krist se obraćao ljudima koji su poznavali pojam milosrđa. Kao Božji narod Staroga saveza i iz svoje povijesti crpli su posebno iskustvo milosrđa Božjega. Izrael, koji bijaše narod saveza s Bogom, u trenucima svoje nevjernosti, pozivao se na milosrđe koje su „donosili“ proroci i budili svijest svoga naroda. Proroci u svome propovijedanju često spominju riječ *milosrđe* zbog grijeha naroda i to milosrđe povezuju sa slikom o velikoj Božjoj ljubavi. U proročkom propovijedanju milosrđe označava naročitu moć ljubavi koja je jača od grijeha i nevjernosti Izabranog naroda. Od bitnijih tekstova izdvajamo početak povijesti Sudaca, Salamonovu molitvu kod svečanog otvaranja Hrama, dio Mihejeva proročanstva, utjehe i obećanja što ih donosi Izaija, prošnje izgnanih Hebreja, obnova saveza nakon povratka iz izgnanstva. Bog ljubi Izrael ljubavlju posebnog izabranja i zbog toga mu oprašta prijestupe i ako ponovno učini pokoru, Gospodin

²⁹ Ivan Pavao II., *Dives in misericordia – Bogat milosrđem*, Enciklika vrhovnog svećenika Ivana Pavla II. o Božjem milosrđu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994., br. 1, str. 5.

³⁰ Usp. *Isto*, br. 2, str. 8-9.

iznova privodi svoj narod milosti. *Katekizam Katoličke Crkve* navodi kako se Božja ljubav prema Izraelu uspoređuje s ljubavlju oca prema sinu, i jača je od majčinske ljubavi prema djeci. Bog ljubi svoj narod više nego muž svoju ženu; Božja će ljubav pobijediti i najgoru nevjeru; ići će do najdragocjenijeg dara: „Bog je tako ljubio svijet da je dao svoga Sina Jedinorođenca“.³¹ Sinovi i kćeri Izraela obraćaju se Gospodinu u trenucima patnje i nesreće pozivajući se pri tom na njegovo milosrđe: David, svjestan težine svoga prijestupa; Job kada se našao u strašnoj nesreći; Estera svjesna prijetnje smrću koja se nadvila nad njen narod. Ljudska bijeda se posebno očitovala u izgradnji zlatnog teleta. Vidjevši bijedu svoga naroda, Gospodin im se smilovao i odlučio osloboditi ih očitujući se Mojsiju kao „Bog milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću“ (Izl 34,6). Tako je Gospodin već od samih početaka objavio milosrđe svome narodu i narod se trajno utjecao Božjem milosrđu. Vidimo da milosrđe nije tek nešto što pripada pojmu Boga, već je ono sadržaj dijaloga s njime, sadržaj prisnosti s Gospodinom.

Nasuprot milosrđu imamo pravednost Božju. Stari zavjet govori da pravednost označuje u Bogu natprirodno savršenstvo i ne može se usporediti s ljudskom pravednošću. Ono je puno moćnije i dublje. Ljubav je ipak veća od nje, ona uvjetuje pravednost takoreći i upravo u milosrđu se očituje prvenstvo i nadmoć ljubavi nad pravednošću.³²

2.1. Od stvaranja do prvoga grijeha

Kako bi razumjeli čovjekov život od trenutka stvaranja kroz otkupljenje Isusa Krista sve do eshatološkog ostvarenja potpunog čovjeka, poslužiti ćemo se teološkom antropologijom Ivana Pavla II. Polazište njegova promatranja je samoobjava milosrdnog Boga i takvo bi promatranje ostalo samo izvanjsko kada se ne bi gledalo čovjeka na temelju njegovog iskonskog i povijesnog iskustva.³³ Stvarnost istočnog grijeha susrećemo u svjedočanstvu o počecima čovječanstva zapisanu u knjizi Postanka. Govorimo o grijehu koji je korijen svih ostalih grijeha. On se dogodio u čovjekovoj volji kao neposluh Božjoj volji i pretpostavlja udaljavanje od istine sadržane u Riječi Božjoj koja stvara čitav svijet.³⁴ Kada govorimo o

³¹ Usp. *Katekizam Katoličke Crkve*, HBK, Zagreb, 2016., br. 219.

³² Usp. Ivan Pavao II., *Dives in misericordia – Bogat milosrđem*, br. 2-3, str. 6-16.

³³ Usp. Nela Gašpar, „Homopatiens“ i Ivan Pavao II., u: Ivan Koprek (prir.), *Defensor hominis*, Zbornik radova na međunarodnom simpoziju „Čovjek u filozofiji K. Wojtyły – Pape Ivana Pavla II.“, održanog 5. travnja 2003. u Zagrebu, FTI, Zagreb, 2003., str. 223-225.

³⁴ Usp. Ivan Pavao II., *Dominum et vivificantem – Gospodina i životvorca*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., br. 33, str. 47-48.

iskonskom identitetu čovjeka, tada govorimo o čovjeku koji je stvoren iz Božje ljubavi i kakav je ostao do trenutka pada. Nakon prvog grijeha čovjeka govorimo o povijesnom čovjeku. Pitanje *tko je čovjek* je ključno za razumijevanje povijesti spasenja i sudjelovanja u Božjem životu.³⁵ Dioništvo u njegovu životu se događa u ljudskoj tjelesnosti i ostvaruje u osobnosti. Te dimenzije predstavljaju čovjekov identitet od iskona pa do danas. Ovdje vidimo da se čovjekov identitet kao slike Božje ostvaruje kao dioništvo u Božjem životu. Slika označava život i ona je isto tako odraz na Njegovoj ljubavi. Upravo zbog tijela čovjek je utjelovljena osoba i čovjek je slika Božja jer je osoba, stoga Ivan Pavao II. kazuje kako je čovjek stvoren da odvijeka skrivenu Božju tajnu predstavi u vidljivoj stvarnosti svijeta i tako bude znak te iste tajne. Izvorna nevinost koja je povezana s iskustvom važnosti tijela muškarca i žene za bračno zajedništvo čini da se čovjek u svojoj tjelesnosti osjeća nositeljem svetosti. Ova svetost pripada stvarnosti sakramenta stvaranja.³⁶ Tijelo je sakrament osobe. Ono predstavlja kompletnog čovjeka kao muškarca i ženu.³⁷ Svoju teologiju tijela papa započinje raspravom o razvodu iz Evanđelja po Mateju: „Pristupe mu tada farizeji pa, da ga iskušaju, kažu: „Je li dopušteno otpustiti ženu s kojega god razloga?“ On odgovori: „Zar niste čitali: Stvoritelj *od početka* muško i žensko stvori ih i reče: Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; i dvoje njih bit će jedno tijelo? Tako više nisu dvoje, nego jedno tijelo. Što, dakle, Bog združi, čovjek neka ne rastavlja.“ Kažu mu: „Zašto onda Mojsije zapovjedi dati otpusno pismo i – otpustiti?“ Odgovori im: „Zbog tvrdoće srca vašega dopusti vam Mojsije otpustiti žene, ali *od početka* ne bijaše tako. A ja vam kažem: Tko otpusti svoju ženu – osim zbog bludništva – pa se oženi drugom, čini preljub“ (Mt 19,3-9).³⁸

Kad odgovara na farizejski upit o otpustu žene zbog preljuba, Isus se poziva na iskon čovjekova bića kako nam ga donosi knjiga Postanka u jahvističkoj redakciji u drugom i trećem poglavlju, te u svećeničkoj redakciji u prvom poglavlju i na početku drugog poglavlja. To je temeljna *objava tijela* čovjeka kao muškarca i žene.³⁹ U drugom izvještaju o stvaranju (Post 2,15-25) opisuje se kako je čovjek napravljen od praha zemaljskoga i kako Bog oblikova ženu od Adamova rebra. Ovaj izvještaj potječe iz stare tradicije i bibličari ga nazivaju jahvističkim izvještajem jer se u njemu za Boga koristi izraz *Jahve Elohim*, Jahve Bog, dok se u prvom

³⁵ Usp. Đuro Hranić, Čovjek – slika Božja, Teološka antropologija Ivana Pavla II., str. 28.

³⁶ Usp. Ivan Pavao II., *Muško i žensko stvori ih*, br. 16, 4., str. 146-147.

³⁷ Usp. Mary Healy, *Muškarci i žene su iz Edena. Studijski vodič za teologiju tijela Ivana Pavla II.*, Verbum, Split, 2013., str. 24.

³⁸ O tumačenju tog odlomka kod Ivana Pavla II. vidi: Mary Healy, *Muškarci i žene su iz Edena. Studijski vodič za teologiju tijela Ivana Pavla II.*, str. 19.

³⁹ Usp. Emanuel Petrov, Milosrđe u nauku Ivana Pavla II. – Pape Milosrđa, str. 33.

poglavljju koristi samo naziv Elohim.⁴⁰ Govoreći o prvotnim ljudskim iskustvima imamo na umu njihovo utemeljujuće značenje. Tu govorimo o prvotnom iskustvu u kojima se na gotovo potpun način očituje apsolutna izvornost onoga što je ljudsko biće, muškarac – žena. Bez ove uvodne misli bilo bi nemoguće pobliže odrediti značenje Postanka 2,25 gdje piše: „A bijahu oboje goli – čovjek i njegova žena – ali ne osjećahu stida.“ Postanak 2,25 predstavlja jedan od ključnih elemenata u početnoj objavi kao i tekstovi Postanka 2,20 i 2,23 koji su omogućili utvrđivanje značenja čovjekove iskonske samoće i jedinstva.⁴¹ Kao treći element pridružuje se značenje u kontekstu iskonske golotinje: ovaj tekst zahtijeva povezivanje razmišljanja o teologiji tijela s dimenzijom osobne čovjekove subjektivnosti. Nakon nekoliko redaka autor piše: „Tada se oboma otvore oči i primijetiše da su goli; spletu smokova lišća i naprave sebi pregače“ (Post 3,7). To je stanje koje je uslijedilo nakon kušnje vezane uz stablo spoznaje dobra i zla. To stanje podrazumijeva novu kvalitetu iskustva tijela tako da se ne može više reći: „Bijahu goli ali nisu osjećali stida“. Ovdje vidimo da je stid ne samo iskonsko nego i granično iskustvo. Razlika između Post 2,25 i Post 3,7 dovodi do zaključka kako se ovdje radi o korjenitoj promjeni značenja istinske golotinje žene pred muškarcem i muškarca pred ženom.⁴² Takva promjena rezultirala je traženjem na krivom putu koji jer kao posljedicu imao sklonost na grijeh i samu smrt – gubitak sinovskog dostojanstva kod Oca. Takav gubitak odnosa i osjećaj obespravljenosti bude u svijest pravog čovjeka osjećaj stida i izgubljenog dostojanstva. Stoga, tvrdi papa, stid predstavlja granično iskustvo između čovjekova iskona i njegove povijesnosti.⁴³

Govoreći o stvaranju čovjeka na sliku Božju te o istočnom grijehu, Ivan Pavao II. govori o Bogu ukoliko je On jedinstvo u Trojstvu. U samom otajstvu stvaranja, po analogiji između stvoritelja i čovjeka stvorenog na sliku Božju, nagoviješta se otajstvo Trojstva, no ono će se u potpunosti otkriti tek Sinovljevim utjelovljenjem. Nutarnja logika samog otajstva stvaranja vodi nas u otajstvo Kristovog otkupljenja.⁴⁴ Stvaranje predstavlja početak povijesti spasenja, tj. prvi Božanski čin vječnog izabranja čovjeka u Isusu. Veličina i dostojanstvo čovjeka stvorenog na Sliku Božju u potpunosti se ostvaruje tek u savezu s Bogom tj. ako je čovjek prožet darom milosti. Izvorna ukorijenjenost u Ljubavi za čovjeka je predstavljala sreću jer ga je ta ista Ljubav oslobađala stida i činila sposobnim za darivanje.⁴⁵ Ipak, čovjeku nije potpuno uništena

⁴⁰ Usp. Mary Healy, *Muškarci i žene su iz Edena*, str. 22.

⁴¹ Usp. Ivan Pavao II., *Muško i žensko stvori ih*, br. 11,2, str. 115.

⁴² Usp. *Isto*, br. 11,3-5, str. 16-18.

⁴³ Usp. *Isto*, br. 12,2, str. 120.

⁴⁴ Usp. Ivan Pavao II., *Redemptor hominis - Otkupitelj čovjeka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., br. 13, str. 32.

⁴⁵ Usp. Ivan Pavao II., *Muško i žensko stvori ih*, br. 16, 2-4, str. 144-147.

Božja slika već je samo zbog gubitka posvetne milosti zamagljena. Zato u čovjeku i dalje ostaje čežnja za iskonskom ukorijenjenosti u Bogu.

Istinski odgovor na čovjekovo traženje punine dioništva na Božjem životu ljubavi i svetosti mogao je biti samo dar milosrđa. Zbog grijeha čovjeka Bog se nije mogao nikako drugačije objaviti nego kao milosrđe.⁴⁶ Čovjeku pokazano veliko Lice milosrđa, Isusa Krista, preobražava ljubav u milosrđe kako bi nadišao strogu pravednost i spasio ljudsko dostojanstvo.⁴⁷ Zato Ivan Pavao II., na tragu Drugog vatikanskog sabora, ističe kako je Kristovo utjelovljenje u središtu ljubavi koja se tijekom povijesti objavljuje kao milosrđe, a isto tako i u središtu čovjekova identiteta.⁴⁸ Smisao Kristova mesijanskog djela jest biti slika, odnosno objava Očeve ljubavi – milosrđa. Riječ je o stalnoj dinamici ljubavi koja uvijek poziva otkrivati lice milosrđa. Krist objavljuje nazočnost Božje ljubavi u pravom čovjeku, ali isto tako upućuje čovjeka prema savršenom sjedinjenju s Njim. Čovjek je, dakle, stvoren iz Stvoriteljeve ljubavi i kao takav baštini istinsko dostojanstvo slike Božje. Iz te ljubavi koja se zbog počinjenog grijeha očituje kao milosrđe u Kristu je obnovljeno dostojanstvo tjelesnosti i osobnosti svakog čovjeka.

2.2. U vremenu i povijesti nakon počinjenoga grijeha

Čovjek je od svih stvorenja jedini pozvan na dioništvo u Božjem životu. Tražeći to dioništvo, čovjek otkriva još jednu dimenziju svoje bogolikosti i dostojanstva. Također, to dioništvo mu omogućuje potpunu slobodu. Slobodom čovjek može tražiti sreću i na krivom putu, a to se dogodilo i u povijesti. Iako je čovjek nakon pada zadržao svoju ontološku strukturu i ostao i dalje slika Božja, bez Božjeg milosrđa ne bi mogao sam ostvariti puninu dioništva u božanskom životu.⁴⁹ Unatoč krivom putu, istočnom grijehu, Bog nije htio čovjeka ostaviti samoga u mukama, već ga, potaknut svojim očinskim milosrdnim srcem traži (usp. Lk 15,11-32) kako bi mu objavio svoje milosrđe: „Božanski značaj otkupljenja ne ostvaruje se tek u činjenici što je grijeh pobijeđen, već time što je ljubavi vraćena stvaralačka snaga kojom je čovjeku omogućeno da iznova pristupi punini života i svetosti što od Boga dolazi“.⁵⁰ Tako sv. Ivan tumači da je Krist Riječ koja je tijelom postala i nastanila se među nama i vidimo slavu

⁴⁶ Usp. Ivan Pavao II., *Dives in misericordia - Bogat milosrđem*, br. 3, str. 13.

⁴⁷ Usp. *Isto*, br. 1, str. 5.

⁴⁸ Usp. Ivan Pavao II., *Redemptor hominis - Otkupitelj čovjeka*, br. 13, str. 34; *Gaudium et spes*, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, br.10.

⁴⁹ Usp. Đuro Hranić, *Kristološki naglasci u učenju Ivana Pavla II.*, str. 23-24.

⁵⁰ Ivan Pavao II., *Dives in misericordia – Bogat milosrđem*, br. 7, str. 25.

njegovu – slavu koju ima kao Jedinorođenac od Oca koji je pun milosti i istine (usp. Iv 1,14). U Kristu Bog postaje vidljiv u svom milosrđu. Budući da on sam jest milosrđe, on iskonsku vrijednost daruje čovjeku svojim utjelovljenjem.⁵¹ Ponovni susret milosrdnog Boga s čovječanstvom u Isusu Kristu objavljuje i trojstveno zajedništvo božanskih osoba. Pri tom se čovjekova društvenost otkriva kao slika Božje trojstvenosti koju je pozvan ostvariti u vječnosti. Ivan Pavao II. kazuje kako je čovjek stvoren prema uzoru Trojstvenosti i sebedarjem među božanskim osobama i u sebi nosi ontološku strukturu personalnog dara. Dakle, plod Kristova utjelovljenja je savršen čovjek, a ipak, ostvariti tu savršenost je nemoguće povijesnom čovjeku sve dok zlo i smrt ne budu pobijeđeni u Kristovu djelu spasenja i otkupljenja,⁵² a otkupljenje se postavlja kao granica prodoru zlu. Prekid koji je čovjek učinio u odnosu prema Bogu, Bog ponovno obnavlja i preuzima inicijativu. Bog je došao spasiti nas i osloboditi nas od zla. Zlo koje je htjelo pobijediti i dokinuti križ, pobijeđeno je križem. Križ je postao duhovna samoobrana. Po Kristovom otkupljenju i mi postajemo sposobni nadvladati zlo. U njemu je zlo pobijeđeno dobrom, mržnja ljubavlju i smrt uskrsnućem, a za to nisu dovoljni samo ljudski naponi ni izvršavanje propisa, već milost koja proizlazi iz Kristove žrtve. Krist svojim dolaskom – životom, smrću i uskrsnućem -, postaje mjera čovjekova postojanja u svijetu stvorenom od Boga. Ono što potvrđuje svojim životom jest sveprisutnost misterija Krista ovdje i sada. On nadilazi, ali i ostaje djelatna u povijesno-vremenskoj dimenziji. U njemu odsijeva svjetlo koje se razlijeva na čitavu ljudsku egzistenciju u njezinoj vremenitoj dimenziji te se posljedično odražava na stvoreni svijet.⁵³ Tako je križ znak najveće zadovoljštine koju je Bog platio kako bi zaštitio ljudsko dostojanstvo. Bog se u Isusu Kristu objavljuje u svom slobodnom i milosrdnom čovjekoljublju.⁵⁴ On uzima udjela u povijesnosti čovjeka i samog sebe čini žrtvom otkupljenja, uništivši zauvijek grijeh, a čovjeka povede do iskona vrativši mu slobodu i dostojanstvo i nudeći mu puninu života. Otajstvo križa, uskrsnuća i uzašašća k Ocu otvara vrata vječnosti i povijesno Božje milosrđe koje je u utjelovljenju objavljeno čovječanstvu, u križu i uskrsnuću doseglo je svoj vrhunac. Ivan Pavao II. naglašava istinu da samo s milosrdnim Božjim darom čovjek ponovno postaje subjekt koji je sposoban svoju povijesnu stvarnost usmjeriti prema vječnosti.⁵⁵ Ljudska povijest, koju je čovjek učinio poviješću grijeha, postala je tako u Kristu povijest spasenja. Ta povijest mora biti potvrđena, odnosno usmjerena prema

⁵¹ Usp. *Isto*, br. 2, str. 7.

⁵² Usp. *Isto*, br. 2, str. 8.

⁵³ Usp. Ivan Pavao II., *Sjećanje i identitet*, Verbum, Split, 2005., str. 25-32.

⁵⁴ Usp. Ivan Pavao II., *Dives in misericordia – Bogat milosrđem*, br. 3, str. 9.

⁵⁵ Usp. Ivan Pavao II., *Redemptor hominis – Otkupitelj čovjeka*, br. 7, str. 17-18.

Ocu koji je bogat milosrđem u Isusu Kristu.⁵⁶ Crkva želi služiti cilju da svaki čovjek uzmogne pronaći Krista, kako bi Krist mogao sa svakim čovjekom hodati stazom života, a koja se nalazi u otajstvu Utjelovljenja i Otkupljenja.⁵⁷ Tako prema riječima Drugog vatikanskog sabora Crkva je „znak i sredstvo najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i ljudi međusobno“.⁵⁸

⁵⁶ Usp. Ivan Pavao II, *Dives in misericordia – Bogat milosrđem*, br. 1, str. 6.

⁵⁷ Usp. Ivan Pavao II., *Redemptor hominis – Otkupitelj čovjeka*, br. 13, str. 32.

⁵⁸ II. vatikanski koncil, *Lumen Gentium*, Dogmatska konstitucija o Crkvi, br. 1.

3. Milosrđe kao put ostvarenja čovještva

U osobi i djelu Ivana Pavla II. prepoznajemo eminentnog svjedoka istine, milosrđa i nade. Nada koju je Ivan Pavao II. donio Crkvi i svijetu za svoga života svoju snagu dobiva iz istine o čovjeku. Svaka godina pontifikata pridonijela je suvislom primjenjivanju programa koji je bio naznačen već u njegovoj prvoj enciklici *Redemptor hominis*, u kojoj čitamo da je čovjek „prvotni i osnovni put Crkve“.⁵⁹ Tako je humanizam postao prepoznatljivo obilježje njegova pontifikata, a izvor humanizma Ivana Pavla II. nalazi se u promatranju Kristova lica u kojem se prepoznaje istina o čovjeku. Ivan Pavao II. uspio je kršćanstvo pokazati kao personalističku religiju koja oslobađa čovjeka od njegovih strahova, proglašava bratstvo svih ljudi ukorijenjeno u istini o trojedinom Bogu.

Hraneći se snagom Evanđelja u povijesti, snagom Evanđelja koje očituje „duboko divljenje pred vrijednošću i dostojanstvom čovjeka“,⁶⁰ papa Ivan Pavao II. progovara o čovjeku koji „treba da, tako kažemo, ući u Krista s cijelim svojim bićem, treba da usvoji i asimilira svu stvarnost Utjelovljenja i Otkupljenja, kako bi iznova pronašao samoga sebe“.⁶¹ Kada ostvari u sebi to duboko događanje, on će uroditi ne samo plodovima štovanja Boga, nego također divljenja prema sebi samome. To divljenje zajedno s uvjerenjem i sigurnošću, koje je u svom najdubljem korijenu sigurnost vjere, ali koje sakrivenim i tajnovitim načinom oživljuje svaku pojavu prave čovječnosti – tijesno je povezano s Kristom. To divljenje određuje također Isusovo mjesto i njegovo – ako se tako može reći – osobito građansko pravo u povijesti čovječanstva. Crkva, koja ne prestaje razmatrati cjelinu Kristova Otajstva, sa svom sigurnošću vjere dobro zna da je Otkupljenje, koje se dogodilo po Križu, čovjeku zauvijek povratilo njegovo dostojanstvo i smisao njegova bivovanja na svijetu, smisao koji je čovjek u znatnoj mjeri grijehom bio izgubio... Osnovni je zadatak Crkve u svako, a osobito u naše vrijeme upravljati čovjekov pogled, usmjeravati svijest i iskustvo svega čovječanstva prema Kristovu Otajstvu, pomagati svim ljudima da steknu obiteljsku bliskost s dubinom Otkupljenja koje se događa u Kristu Isusu. U isto se vrijeme time dodiruje ono što je u čovjeku najdublje, područje ljudskih srdaca, ljudskih savjesti, ljudske svakidašnjice.⁶²

⁵⁹ Ivan Pavao II., *Redemptor hominis – Otkupitelj čovjeka*, br. 14, str. 36.

⁶⁰ *Isto*, br. 10, str. 24.

⁶¹ *Isto*, br. 10, str. 24.

⁶² *Usp. Isto*, br. 10, str. 24-25.

3.1. Humanizacija čovjeka

Milosrđe kao glavna sastavnica čovjeka na putu prema konačnom sjedinjenju s Bogom je ključ naše kršćanske vjere. Srce je središte čovjekove životne nade, a upravo ona otvara vrata eshatološkog postojanja u Bogu već sada. Riječ je o istinskoj humanizaciji čovjeka u Crkvi kroz sakralizaciju i življenje kulture milosrđa u konkretnoj ljubavi prema malenima, slabima, bijednima, bolesnima, potlačenima i poniženima, svima koji nepravedno trpe i koji su odbačeni. Ivan Pavao II. bio je svjestan važnosti izgradnje Crkve kao svjedokinje milosrđa u svijetu, stoga je milosrđe glavni čimbenik u ostvarivanju svakoga čovjeka. Najosnovniji uvjet za ostvarivanje čovječnosti je istina i bez poznavanja istine čovjek nije sposoban doći do svog ispunjenja u ljubavi, a time ni do baštine milosrđa.⁶³

Nasuprot humanizaciji, stoji dehumanizacija kojoj je uvijek iznova u svom povijesnom statusu izložen čovjek. To je problem koji leži na srcu Ivana Pavla II. i provlači se kroz njegov cijeli pontifikat. Čovjek, koji zanemaruje ponuđeno milosrđe, srozava se u svom dostojanstvu, umjesto da se upravlja prema konačnom sjedinjenju s Bogom.⁶⁴ Samo mogućnost ponuđena čovjeku u obličju milosrđa obnavlja njegovu slobodu da prihvaćanjem u vjeri probudi nadu i tako odgovori na poziv milosrdnog Oca i s njim, kao protagonist povijesti, slobodno gradi novo nebo i novu zemlju (usp. Otk 21,1). Upravo je sloboda znak čovjekova dostojanstva i njegove bogolikosti, a punina i savršenstvo slobode ima i svoje ime: Isus Krist koji je lice milosrđa. U milosrdnoj Kristovoj slobodi već sada je započelo čovjekovo hodočašće prema dioništvu na punini života, istog onog života kojim je oduvijek obdaren i na koji je usmjeren ostvarujući u Bogu puninu svog ljudskog dostojanstva. Ivan Pavao II. uvijek iznova naglašava kako na putu prema konačnom sjedinjenju s Bogom čovjek nije sam. To je put Crkve koja u Kristu ide ususret čovjeku i vodi ga Ocu i njegovoj ljubavi.⁶⁵ Crkva je pozvana po uzoru na Isusa konkretizirati milosrđe u svakodnevnom životu, a posebno u karitativnom djelovanju. U tom smislu služenje postaje najkonkretniji oblik naviještanja milosrđa. Iz Isusova života vidimo kako je on naviještanje Božjeg kraljevstva vezao uz konkretne čine, a to je pomoći ljudima u potrebi. Upravo je na taj način svoja djela pretvarao u konkretan oblik naviještanja Božjeg milosrđa. Istinsko karitativno služenje Crkve treba u sebi sadržavati i element navještaja Božje ljubavi i milosrđa, što ujedno razlikuje karitativno služenje Crkve od čisto humane akcije.

⁶³ Usp. Alfred Wierzbicki, Na izvorima humanizma, u: *Obnovljeni život*, 58 (2003.) 2, str. 160.

⁶⁴ Usp. Ivan Pavao II., *Dives in misericordia – Bogat milosrdem*, br. 12, str. 39.

⁶⁵ Usp. *Isto*, br. 1, str. 6.

Element potrebe konkretnog služenja, Papa na poseban način izražava tumačeći Isusov naviještaj blaženstva milosrđa: „Blago milosrdnima: oni će zadobiti milosrđe“ (Mt 5,7). U tim riječima vidio je poziv na konkretno djelovanje Crkve provodeći milosrđe u djelo.⁶⁶ Božje milosrđe, objavljeno u Božjoj Riječi i življeno u Crkvi, jest ne samo izvor istinskog dostojanstva čovjeka, nego i znak njegova konačnog cilja. Istina o milosrđu nije samo teorija daleko od svijeta, zbilje i prakse. Ona ne smije biti samo isprazno očitovanje sućuti.⁶⁷ Potrebno je sudjelovati u tuđoj nevolji, poniženju. Onaj tko je milosrdan, vlastitu čast daruje onom tko je upao u sramotu, i njegovu sramotu uzima na sebe. Pontifikat Ivana Pavla II. je bio upravo takav: briga za malene, nemoćne, odbačene, ponižene, potlačene. Jednom riječju, to je pontifikat Pape Milosrđa. Tako je povijesno Božje čovjekoljublje aktualizirano i očitovano u vremenitosti ljudske povijesti i mijenja je iz „kulture smrti“ u „kulturu života“ odnosno, bolje rečeno, u „kulturu milosrđa“.⁶⁸ Tako Papa vidi kulturu kao nastojanje da se na sustavan način riješi ljudski problem čovjeka.⁶⁹ Nemoguće je da taj problem može riješiti čovjek vlastitim silama jer je čovjek potekao od Boga. Rješenje može biti samo dar ljubavi i milosrđa.

Govoreći o novoj kulturi koju Papa zastupa, Ž. Puljić ističe kako “usprkos zlu, opasnostima, nedaćama koje su zadesile suvremeno čovječanstvo, Ivan Pavao II. vjeruje u budućnost svijeta i u jedno bolje sutra. Po njemu, dakle, postoje izgledi i stvarne mogućnosti da se čovjek ostvari u svojoj ljudskosti i da preobrazi socijalne i političke strukture za humanije društvo”.⁷⁰ Samo unošenjem milosrđa u područje međuljudskih i društvenih odnosa, svijet može postati čovječniji. Ljubiti čovjeka Božjom ljubavlju i tako sam sudjelovati u konačnom sjedinjenju s Bogom. U tom smislu milosrđe se u životu Ivana Pavla II. očitovalo kao most Božje ljubavi i milosrđa da njime hodočasti od svoga iskona pa do konačne vječnosti.

⁶⁶ Usp. Nikola Vranješ, Milosrđe kao temeljni element svakog navještaja, u: *Bogoslovska smotra*, 86 (2016.) 3, str. 700.

⁶⁷ Usp. Walter Kasper, *Milosrđe, Temeljni pojam evandjelja – ključ kršćanskog života*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015., str. 171.

⁶⁸ Usp. *Isto*, str. 210.

⁶⁹ Usp. Željko Puljić, Kultura u misli Ivana Pavla II., u: *Bogoslovska smotra*, 55 (1985.) 3-4, str. 406-407.

⁷⁰ Usp. *Isto*, str. 413.

3.2. Milosrđe kao temeljni element svakog navještaja

Svaki oblik kršćanskog naviještanja u sebi bi trebao nositi poruku Očevog milosrđa, počevši od prvog navještaja pa sve do najrazličitijih drugih oblika naviještanja. Naviještanje je uvijek poziv na obraćenje, na zaokret prema nečem novom u dubljem susretu s Bogom, a upravo je Božje milosrđe izvor novoga života. Njegov cilj je povezivanje s Bogom ili vraćanje čovjeka k Bogu. Naviještati i u djelo provoditi milosrđe nije uvijek laka zadaća. Ona od članova Crkve, a na poseban način od pastira, zahtijeva spremnost na razvijanje i življenje određenih stavova i stilova služenja. Za življenje i ostvarivanje milosrđa u naviještanju evanđelja, kao i u cjelokupnom pastoralnom djelovanju, nužno je nadahnjivati se nesebičnom i bezgraničnom Božjom ljubavlju. Za svećenike je u tome pogledu važno uvijek se vraćati duhovom izvoru službe, a upravo to je *caritas pastoralis* kao unutarnja snaga koja svećenikov život i djelovanje usmjerava na spasenje naroda.⁷¹ Vođen tom ljubavlju, svećenik će moći u sebi razvijati stavove pastoralne razboritosti i strpljivosti bez kojih je nemoguće ispravno provoditi milosrđe u konkretnom pastoralnom djelovanju.

Tumačeći prispodobu o rasipnom sinu (usp. Lk 15,11-32), Papa je spomenuo nešto što je za naviještanje milosrđa, kao i za kršćansko naviještanje veoma važno. Očevo iskazivanje milosrđa je omogućilo sinu da u jednom trenutku svoga života doživi iskustvo velikog bljeska i ljubavi. Iskazivanje milosrđa bilo je preduvjet takvoga susreta. Otac je, iskazujući milosrđe, sinu omogućio doživljaj iskustva istinskog Oca, tj. iskustvo pravog obraćenja i promjene. Cilj iskazivanja milosrđa je čin obnove povezanosti s Ocem i zato Otac nastoji i starijeg sina uključiti u ambijent milosrđa.⁷² Milosrđe tako postaje put istinskog zajedništva, a slavlje koje se odvija u Očevoj kući ide prema vječnosti u koju su pozvani svi ljudi bez obzira na način izgubljenosti koja prethodi obraćenju. Naviještaj milosrđa, dakle, treba dovesti čovjeka do iskustva zadivljujućeg susreta s Božjom ljubavlju koja mijenja i preobražava.

Na primjeru prispodobe o rasipnom sinu, uviđamo kako iskazivanje istinskog milosrđa čovjeku, uvijek dovodi do istine o njemu samome, do cjelovite i pune istine,⁷³ u isto vrijeme nudeći mu priliku obnove i poboljšanja života. Naviještanje milosrđa je, dakle, susret s istinom o Bogu i čovjeku, a taj susret treba postati poticajem za promjenu života.⁷⁴

⁷¹ Usp. II. vatikanski koncil, *Dekret o službi i životu prezbitera Presbyterorum ordinis*, br. 14.

⁷² Usp. Ivan Pavao II., *Dives in misericordia – Bogat milosrdem*, br. 6, str. 21-23.

⁷³ Usp. *Isto*, br. 6, str. 21.

⁷⁴ Usp. Walter Kasper, *Milosrđe, Temeljni pojam evanđelja – ključ kršćanskog života*, str. 204.

3.2.1. Evangelizacija i nova evangelizacija

Već od početka svojega pontifikata Papa intenzivno razmišlja o evangelizaciji. U tome se nadahnjuje idejama pobudnice pape Pavla VI., *Evangelii nuntiandi*, kao i saborskom konstitucijom *Gaudium et spes*, koja u četvrtom poglavlju prikazuje poslanje Crkve kao služenje u korist promicanja integralnog poziva čovjeka i čovječanstva. Na Saboru izraz *evangelizacija* označava prvi navještaj Riječi, kao i cjelokupnu službu Riječi. No, u pokoncilskom razdoblju, kada dolazi do buđenja interesa za evangelizaciju, taj izraz dobiva sve više na bogatstvu.⁷⁵ Na tragu svoga prethodnika Ivan Pavao II. nastoji u svom govoru o evangelizaciji izraziti sintezu eshatološke i povijesne dimenzije poslanja Crkve. Evangelizacija se događa u dvije perspektive: prva je eshatološka perspektiva koja promatra čovjeka kao biće čije je određenje Bog i druga je povijesna perspektiva koja promatra tog čovjeka u konkretnoj situaciji. Zato Crkva kada naviješta evanđelje želi postići da svi vidovi društvenog života u kojima se očituje nepravda, dožive preobrazbu u pravednosti.⁷⁶

Nadovezujući se na promišljanje sadržaja pojma *evangelizacija*, od konca 70-ih godina pojavljuje se u nastupima i dokumentima Ivana Pavla II. sve češće pojam *nova evangelizacija*. Papa kazuje kako se evangelizacija novog milenija treba nadovezati na nauku II. vatikanskoga sabora. Kada kaže „nova“, misli se na *novu u svojoj gorljivosti, u svojim metodama i svojem izrazu*. Novu evangelizaciju Papa spominje u postsinodalnoj pobudnici *Christifideles laici* (1989.), u enciklici *Redemptoris missio* (1990.), te u apostolskoj pobudnici *Tertio millennio adveniente* (1990.). Cilj nove evangelizacije Papa vidi, prema enciklici *Christifideles laici*, u „obnovi kršćanskog tkiva društva“.⁷⁷ On poziva čitav katolički svijet na novu evangelizaciju kao pripremu za treće tisućljeće poslije Krista.

Povezano s tim, u svim dijelovima Crkve i na različitim razinama razmišlja se i poduzima korake u cilju nove evangelizacije. U tom vidu, spomenut ćemo ponajprije evangelizaciju Isusa i prvu Crkvu, a zatim smisao nove evangelizacije.

Isusova evangelizacija nam je opisana u evanđeljima. Ovdje iznosimo njezine bitne elemente slijedeći Lukino evanđelje.

⁷⁵ Usp. Nikola Bižaca, Značenje evangelizacije i nove evangelizacije u govoru crkvenog učiteljstva, u: *Crkva u svijetu*, 34 (1999.) 4, str. 423-424.

⁷⁶ Usp. *Isto*, str. 425.

⁷⁷ Usp. *Isto*, str. 426.

U svojoj nastupnoj propovijedi u nazaretskoj sinagogi Isus za sebe kaže: „Na meni je Duh Gospodnji, jer me pomazao. Poslao me da donesem Radosnu vijest siromasima, da navijestim oslobođenje zarobljenicima i vraćanje vida slijepcima, da oslobodim potlačene, da proglašim godinu milosti Gospodnje“. Zatim nastavlja: „Danas se ovo Pismo, koje ste čuli svojim ušima, ispunilo“ (Lk 4,18-21).

Ovdje vidimo bit Isusove evangelizacije: sastoji se od poništavanja prepreka koji sputavaju čovjeka i donosi puninu Božjeg blagoslova.

Cijelim svojim naviještanjem i djelovanjem Isus će očitovati što to proroštvo znači u njegovu djelovanju: on izgoni đavle (Lk 4,31-37), ozdravlja bolesne (usp. Lk 4,38-41), propovijeda po svim gradovima Radosnu vijest o kraljevstvu Božjem (usp. Lk 4,43-44), oprašta grijeh (usp. Lk 5,17-26; 7,36-50), poziva grešnike na obraćenje (usp. Lk 5,27-32), uskrisuje mrtve (usp. Lk 7,11-17).

Plod Isusovog navještaja je da njegovi učenici u njemu prepoznaju obećanog Mesiju (usp. Lk 9,18-21). Nakon toga, Isus uvodi apostole dublje u svoju mesijansku tajnu, govoreći im u tri navrata kako treba da bude mučen, ubijen i treći dan će uskrsnuti (usp. Lk 9,22; 9,44-45; 18,31-34).

Poslije uskrsnuća Isus govori učenicima na putu u Emaus da je prema Pismima trebao trpjeti i treći dan uskrsnuti od mrtvih. To im je naviještao da na temelju njegova imena trebaju naviještati obraćenje i oprostjenje grijeha svim narodima, počevši od Jeruzalema. Isto tako im govori i o svjedočenju (usp. Lk 24,44-47). Za Isusovu evangelizaciju bitno je da se osobe s njim osobno susretnu i za njega opredijele, a primjer nam mogu biti apostoli.

Prihvatanjem Isusa kao svoga Gospodina, dogodit će se obraćenje i promjena života, što možemo vidjeti i kod Levija (Lk 5,1-11) i ostalih apostola, Marije Magdalene, Zakeja i drugih.⁷⁸

Na temelju Isusova života i njegova navještaja, uviđamo kako prihvatiti navještaj Kraljevstva znači opredijeliti se za Krista i promijeniti cijeli svoj život. Milosrđe koje nam Krist donosi, postaje cilj za povezivanje s Bogom ili vraćanje čovjeka k Bogu. U tom pogledu je naviještanje milosrđa uvijek i poziv na obraćenje i na promjenu života.

Evangelizacija apostola i prvotne Crkve je posebno opisana u Djelima apostolskim. Ona nam govore da su apostoli svjedoci uskrsnulog Gospodina u snazi Duha (usp. Dj 1,4-8; 2,14-36 i dr.). Na njihov navještaj brojni ljudi se obraćaju i krste (usp. Dj 2,37-41 i dr.); prihvatanjem Krista ulaze u zajednicu Crkve i žive njezino zajedništvo (usp. Dj 2,42-47; 4,32-35 i dr.) i tako

⁷⁸ Usp. Josip Marčević, *Nova evangelizacija*, u: *Crkva u svijetu*, 27 (1992.) 4, str. 248-249.

dalje naviještaju njega uskrsloga; apostole pri evangelizaciji prate razni znakovi: ozdravljenje uzetoga na vratima Hrama na riječ Petrovu (Dj 3), čudesni znakovi preko ruku Pavla i Barnabe (usp. Dj 14,3; 5,12-14). Dakle, prva Crkva u svojoj evangelizaciji svjedočenjem naviješta raspetog i uskrslog Gospodina i to ostvaruje u zajednici i kroz život zajednice.⁷⁹

Još od vremena prve Crkve pa sve do danas, zadaća nas kršćana jest misijsko poslanje, na što nas upućuje i enciklika *Redemptoris missio* Ivana Pavla II. U njoj na poseban način govori o „novoj evangelizaciji“ ili „posebnoj evangelizaciji“ na prostorima starog kršćanstva, a ponekad i mlađih Crkava, gdje je velik broj krštenih izgubio smisao vjere ili se pak ne smatraju članovima Crkve i žive udaljeni od Krista.⁸⁰ Ističe kako nas kršćanska nada podržava u nastojanju da budemo u potpunosti angažirani u novoj evangelizaciji i općim misijama moleći kako nas je Krist naučio: „Dođi kraljevstvo tvoje, budi volja tvoja, kako na nebu tako i na zemlji“ (Mt 6,10).⁸¹ Prema tome, Papa jasno razlikuje novu evangelizaciju i opće misije te potiče na jedno i na drugo. Ističe da je potrebno svjedočanstvo misionara, kršćanske obitelji i crkvene zajednice.⁸² Budući da je Duh protagonist evangelizacije i misijske djelatnosti Crkve, od presudne je važnosti da čitava Crkva, posebno po svojim laicima, bude evangelizacijska,⁸³ jer jedino tako može živjeti i svjedočiti Isusov navještaj ljubavi i milosrđa kakvu nam ju je i sam Krist dao.

3.3. Prisutnost Božjeg milosrđa u sakramentima s naglaskom na sakrament pomirenja i pokore

Za vrijeme svoga dugog pontifikata, papa Ivan Pavao II. uvijek iznova govori o važnosti sakramenata prisutnih u Crkvi kao Tijelu Kristovu i njihovom spasenjskom djelovanju za nas, udove Crkve, Tijela Kristova. O njima na osobit način progovara u svojim enciklikama, od kojih na poseban način govori u enciklici *Reconciliatio et paenitentia – Pomirenje i pokora*. U njoj progovara o Crkvi kao pomirateljici jer obznanjuje poruke pomirenja te čovjeku pokazuje putove pružajući mu sredstva s pomoću kojih bi postigao pomirenje, a to su obraćenje srca i pobjeda nad grijehom. Promatrajući žalosnu sliku podijeljenosti i poteškoće s obzirom na pomirenje među ljudima, potrebno je uspraviti pogled na otajstvo križa, kao bolno iskustvo u

⁷⁹ Usp. *Isto*, str. 249.

⁸⁰ Usp. Ivan Pavao II., *Redemptoris missio, Enciklika o trajnoj vrijednosti misijske naredbe*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., br. 4,33, str. 49.

⁸¹ Usp. *Isto*, br. 7,86, str. 123.

⁸² Usp. *Isto*, br. 5,42-43, str. 64-65.

⁸³ Usp. *Isto*, br. 3,21-30, str. 41-45.

kojem Krist proživljava tragediju čovjeka odijeljena od Boga. Kršćanska vjera nas uči da je pomirenje Božji dar i Božji pothvat. Taj pothvat se usavršava u otajstvu Krista koji oslobađa čovjeka od grijeha.

Otac je svojim milosrđem apostolima udijelio *službu pomirenja, in persona Christi*, kao i cijeloj zajednici vjernika, Crkvi. Sredstva su vjerno i pozorno slušanje Božje riječi, molitva, a osobito sakramenti, posebice sakrament pomirenja kojega se često naziva i oruđem pomirenja.⁸⁴ Pobjeđivši svojom smrću na križu moć grijeha, svojom poslušnošću i ljubavlju, Krist je svim ljudima donio i spasenje i pomirenje. Crkva ne prestaje pozivati sve ljude na obraćenje, ukazujući im na radosnu vijest. Poslanje Crkve je da naviješta pomirenje te bude sakrament odnosno oruđe pomirenja. Ona je to ponajprije samim svojim bivstvovanjem kao pomirena zajednica što svjedoči za Kristovo djelo, svojom službom čuvarice i tumačiteljice Svetoga pisma koja je radosna poruka pomirenja jer prenosi naum Božje ljubavi, preko sedam sakramenata. Ostali, ali ne i manje važan put spasiteljskog djelovanja jest molitva, put propovijedanja. Crkva kao majka i učiteljica neumorno nudi ljudima pomirenje. Ona ne posustaje u isticanju zloće grijeha, u naviještanju nužnosti obraćenja te poziva ljude i od njih traži da se pomire. To je poslanje njezina Učitelja, Isusa. Crkva to poslanje treba ispunjavati s osjećajima milosrdne ljubavi, prenositi riječi opraštanja svim ljudima i upućivati poziv na nadu što dolazi s križa. Put svjedočenja mora poprimiti dva osnovna oblika: treba biti znak sveopće ljubavi što ju je Krist ostavio u baštinu svojim sljedbenicima kao dokaz pripadnosti njegovom kraljevstvu; treba se stalno očitovati u novim činima obraćenja i pomirenja unutar i izvan Crkve uzajamnim opraštanjem i rastom u duhu bratstva.⁸⁵

Objavljujući otajstvo pobožnosti, Pismo otvara čovjekov um obraćenju i pomirenju kao konkretnim kršćanskim vrednotama što ih valja svakodnevno živjeti. S Božje strane, otajstvo pobožnosti jest milosrđe kojim je Gospodin beskrajno bogat. Otajstvo pobožnosti jest put što ga je božansko milosrđe otvorilo pomirenom životu.⁸⁶

Sredstvo božanske uredbe što ga Crkva stavlja na raspolaganje pastoralu pokore i pomirenja, jesu *sakramenti*. Svaki je sakrament znak, ne samo sebi vlastite milosti nego i pokore i pomirenja, pa je svakome od njih moguće ponovno oživjeti duhovno bogatstvo. Sakramentom krštenja uvršteni smo u pravedne odnose s Bogom, pomirenju s Bogom, čime se briše istočna ljaga i čovjek se uključuje u obitelj pomirenih. Potvrda, kao dovršenje krštenja i

⁸⁴ Usp. Papa Ivan Pavao II., *Reconciliatio et paenitentia - Pomirenje i pokora*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996., br. 7-9, str. 25-31.

⁸⁵ Usp. *Isto*, br. 10-12, str. 35-39.

⁸⁶ Usp. *Isto*, br. 22, str. 73-74.

sakrament inicijacije, daje puninu Duha Svetoga i kršćanski život privodi odrasloj dobi. On ujedno time označava veće obraćenje srca te prisniju i djelotvorniju pripadnost samoj zajednici pomirenih, Kristovoj Crkvi. Euharistija kao *sakrament posvećenja, znak jedinstva, veza ljubavi*, kako ju definira sveti Augustin, jasno ocrtava učinke osobnog posvećenja i zajedničkog pomirenja što proizlaze iz same biti euharistijskog otajstva kao ne krvne obnove žrtve križa, što je izvor spasenja i pomirenja za sve ljude. Neophodno je znati da Crkva, vođena vjerom u taj uzvišeni sakrament, naučava da nijedan kršćanin koji je svjestan da je počinio teški grijeh ne smije primiti euharistiju prije nego što od Boga dobije odrješenje. Običaj Crkve pokazuje da je ispitivanje o učinjenim grijesima neophodno tako da nitko, svjestan smrtnog grijeha, pa ako se i pokaje, ne pristupa svetoj euharistiji bez prethodne sakramentalne ispovijedi. Ako se nađe u nuždi i nije mu moguće se ispovjediti, najprije treba učiniti čin savršenog pokajanja. Sakrament reda namijenjen je da Crkva dade pastire koji nisu samo učitelji, nego su pozvani da budu svjedoci i djelatnici jedinstva, branitelji Božje obitelji i čuvari zajedništva. Sakrament ženidbe znak je Kristove ljubavi prema Crkvi i znak pobjede – uzdignuće ljudske ljubavi snagom milosti, s bolesničko pomazanje u kušnji, bolesti i starosti, a osobito u posljednjem času života konačnog obraćenja Gospodinu, kao i prihvaćanje boli i smrti kao pokore za grijeh. Sakrament ispovijedi koji se tako naziva zbog priznavanja grijeha, može se na vlastit način smatrati i sakramentom pokore. Stoga je on sakrament obraćenja i pomirenja.⁸⁷

Oprost se, pak, po Crkvi dobiva snagom vlasti *vezivanja i odrješivanja* – kao što je Isus rekao apostolu Petru – i tu je vlast dobila od Krista, a ona se zauzima za kršćanina te mu otvara riznicu zasluga Krista i svetaca da od Oca milosrđa dobije otpuštenje vremenitih kazna za grijeh. Crkva time želi ne samo doći u pomoć tom kršćaninu nego i potaknuti ga na djela pobožnosti, pokore i ljubavi. A kako znamo da su i vjerni mrtvi *na putu čišćenja* – dakle, u čistilištu – isto članovi općinstva svetih, možemo im pomoći – uči Crkva – između ostalog *stječući za njih oprost, da bi tako bili olakšani od vremenitih kazna za grijeh* (KKC 1479). Crkva je, od prvih vremena, častila spomen mrtvih i za njih prinosila molitve, poglavito misnu žrtvu, da bi, očišćeni, mogli prispjeti k blaženom gledanju Boga (KKC 1032). Govoreći o otpuštenju grijeha, izriče: „Slijedeći svetog Pavla Crkva je uvijek naučavala da golema bijeda koja pritište ljude i njihova sklonost na zlo i na smrt nisu shvatljivi bez veze s Adamovim grijehom i činjenice da nam je on u nasljeđe predao grijeh s kojim se rađamo svi zaraženi i koji je *duševna smrt*. Zbog te vjerske sigurnosti Crkva podjeljuje krštenje za otpuštenje grijeha, pa i maloj djeci koja nisu počinila osobnoga grijeha“ (KKC 403). Apostolsko vjerovanje vjeru u

⁸⁷ Usp. *Isto*, br. 27, str. 97-100.

oproštenje grijeha povezuje s vjerom u Duha Svetoga, ali i s vjerom u Crkvu i općinstvo svetih. Upravo dajući im Duha Svetoga, Uskrsli Krist je apostolima predao svoju božansku vlast da opraštaju grijehe: „Primate Duha Svetoga! Kojima otpustiste grijehe, otpuštaju im se; kojima zadržite, zadržani su im“ (Iv 20, 22-23) (KKC 976). Budući da smo po grijehu mrtvi ili bar ranjeni, prvi je učinak dara Ljubavi oproštenje naših grijeha. To je zajedništvo s Duhom Svetim (2 Kor 13, 13) koje u Crkvi vraća kršćenicima grijehom izgublenu božansku sličnost (KKC 734). Crkva je primila ključeve Kraljevstva nebeskoga, da se po njoj, po krvi Kristovoj i djelovanjem Duha Svetoga, vrši otpuštanje grijeha. U Crkvi duša, koja je bila mrtva zbog grijeha, ponovno oživljuje, da bi živjela s Kristom, čija nas je milost spasila (KKC 981). Nadalje, isto tako, govoreći o sakramentima kao primljenom daru, u *Katekizmu Katoličke Crkve* se ističe: „Sakramenti jesu sakramenti *Crkve* u dvostrukom značenju: *po njoj* su i *za nju*. Jesu *po Crkvi* time što je ona sakrament djelovanja Krista koji u njoj djeluje zahvaljujući slanju Duha Svetoga; a jesu *za Crkvu* jer upravo *sakramenti čine Crkvu*, ukoliko, osobito u euharistiji, ljudima objavljuju i priopćuju otajstvo zajedništva trojedinog Boga Ljubavi“ (KKC 1118). Tri sakramenta: krst, potvrda i sveti red podjeljuju, osim milosti, sakramentalni *biljeg* po kojemu kršćanin sudjeluje u Kristovu svećeništvu i pripada Crkvi prema različitim stanjima i službama (KKC 1121). Krist je poslao apostole da u njegovo ime propovijedaju obraćenje i otpuštenje grijeha po svim narodima (Lk 24, 47). Poslanje krštavanja, dakle, sakramentalno poslanje, uključeno je u poslanju naviještanja Evanđelja jer se sakrament priprema *riječju Božjom i vjerom* koja je pristajanje (KKC 1122). Već na početku svog javnog života, Isus prima krštenje od Ivana na Jordanu. Ivan je propovijedao *krštenje obraćenja na otpuštenje grijeha* (Lk 3, 3) (KKC 535).

I u sakramentu *Euharistije* Krist predaje to isto tijelo koje je za nas predao na križu i tu istu krv koju je prolio za mnoge *na otpuštenje grijeha* (Mt 26, 28) (KKC 1365). Tijelo Kristovo koje primamo u pričesti *predano je za nas* i Krv koju pijemo *prolivena je za mnoge na otpuštenje grijeha*. Pričest nas odvaja od grijeha. Zato nas Euharistija ne može sjediniti s Kristom, a da nas u isto vrijeme ne čisti od počinjenih grijeha i ne čuva od budućih (KKC 1393). Kad govori o obraćenju, *Katekizam Katoličke Crkve* naglašava: „Milost Duha Svetoga ima moć da nas opravda, to jest očisti od naših grijeha i udijeli nam *pravednost Božju po vjeri u Isusa Krista* (Rim 3, 22) i po krštenju (KKC 1987)“: „Ako umriješmo s Kristom, vjerujemo da ćemo i živjeti zajedno s njime. Znamo doista: Krist, uskrišen od mrtvih, više ne umire, smrt njime više ne gospoduje. Što umrije, umrije grijehu jednom zauvijek; a što živi, živi Bogu. Tako i vi: smatrajte sebe mrtvima grijehu, a živima Bogu u Kristu Isusu“ (Rim 6, 8-11).

Na temelju spomenutoga zaključujemo kako službenici pomirenja i stvorenja stvorena na sliku Božju (usp. Post 1,27), možemo biti samo ako ostanemo u bliskoj vezi s Bogom – kroz sakramente. Pomirenje prema kršćanskom uvjerenju, može providjeti samo Bog. Ono što je u oprostu vidljivo jesu bezgranična ljubav i milosrđe Božje. Ono je čista milost. Naglasak na duhovnoj dimenziji pomirenja, samo kroz istinsku povezanost s Bogom, s onim koji omogućava pomirenje, naša nastojanja mogu uspjeti. Kršćani vjeruju da je pomirenje proces izgradnje mira, što znači da će završiti tek s potpunim pomirenjem svijeta u Kristu.

3.4. Čovjek – pozvani nasljedovatelj Božjeg milosrđa

Božja milost traži čovjekov odgovor i poziva ga na suradnju. Milosrđe je poziv svakom čovjeku i njegova zadaća u ostvarivanju svoje čovječnosti. Ono je poticaj za nasljedovanje. Prava ljubav uvijek je zainteresirana za čovjekovo spasenje i uvijek se pretače u brigu za drugog, kao što nam i Krist pokazuje svojim životom. Prava ljubav uvijek čini dobro, uvijek djeluje oko dobra. Aktualizacija ljubavi kao milosrđa, kako to kazuje Ivan Pavao II., pozivajući se na blaženstvo milosrđa jest: „Blago milosrdnima, oni će zadobiti milosrđe“ (Mt 5,7). Ponirući dublje u svetopisamsku rečenicu, možemo primijetiti kako je ona vrhunac govora o milosrđu i u središtu je kršćanskog načina življenja. Kršćanin je stoga pozvan, baš poput Isusa, ući duboko u ljudsku patnju i potrebe s nakanom milosrdnog zalaganja. Upravo po takvom zalaganju, kršćanin životom odražava ljubav nebeskog Oca. Zato je važno da milosrđe bude stil kršćanskog načina življenja.⁸⁸ Milosrđe, kao poziv na nasljedovanje Isusova života, znači svjedočiti životom, predati se u ruke Očeve sve do „Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj“ (Lk 23,46) kako je i Isus izgovarao na križu i upravo je zadaća Crkve nastaviti taj put koji je pokazala utjelovljena Riječ.⁸⁹

⁸⁸ Usp. Usp. Nikola Vranješ, *Milosrđe kao temeljni element svakog navještaja*, str. 690.

⁸⁹ Usp. Ivan Pavao II., *Sjećanje i identitet*, str. 118.

4. Aktualnost poruke o milosrđu

4.1. Crkva kao svjedokinja milosrđa u svijetu

Kršćanska vjera nije privatna religija koja se jedino privatno prakticira. Ona ne može zaživjeti bez odnosa s drugima, bez solidarnosti, društvene pravde koje pokazuju autentičnost našeg kršćanskog življenja. Odgovor vjere se ne traži samo od pojedinca nego i od zajednice (usp. Pnz 10,12). Prema Novom zavjetu Božji odnos prema čovjeku je osoban (usp. Mt 6,25-33; 25,40), ali on ne može u potpunosti zaživjeti bez odnosa s drugima, siromasima i ljudima u potrebi. Sam Isus se obraća siromašnima, opredjeljuje za siromašne. Takav Kristov izbor je temeljni Božji izbor koji se nastavlja u Crkvi i danas. To je poslanje Crkve – opredjeljenje za grešne, potrebite.⁹⁰ Kako navodi Katekizam Katoličke Crkve: „Kraljevstvo pripada siromašnima i malenima, tj. onima koji ga primaju ponizna srca. Isus je *blagovjesnik siromasima* (Lk 4,18). Njih proglašava blaženima jer je *kraljevstvo nebesko njihovo* (Mt 5,3); *malenima* se Otac udostojao objaviti ono što mudrima i umnima ostaje skriveno“.⁹¹

Milost Božja djeluje kako na osobnoj, tako i na društvenoj razini. Čovjek svoj cilj postiže i na osobnoj i na društvenoj razini. Milosni darovi Duha (usp. 1 Kor 12) jačaju kršćansko djelovanje u zajednici. Ivan u Božjoj ljubavi vidi snagu za nadilaženje podijeljenosti i prostor za djelatnu ljubav. Dakle, milost Božja je milost za čitav svijet i ljude koji su u njemu. Vidimo li koliko smo i sami potrebni bližnjih, k tome je lakše shvatiti kako je zajednica idealni prostor za dar i posredovanje milosti. Dakle, Božja zajednica, Crkva, jest sredstvo i cilj Božjeg milosnog djelovanja. Korak dalje ide II. vatikanski sabor naglašavajući potrebu milosne pomoći u izgradnji društva i novog čovječanstva. Kazuje kako ljudska solidarnost, potaknuta milošću, vodi k eshatološkom ispunjenju, tj. ostvarenju kraljevstva Božjega.⁹²

Milost oblikuje Crkvu kao „novi narod Božji“ i njom se služi. Službenici Crkve su u službi Božje milosti počevši od onih koje je sam Krist za to izabrao. Crkva ima veoma važnu odgovornost i zadaću u redu spasenja upravo zbog toga jer smo okruženi drugim ljudima i zajedništvo Crkve kao naroda Božjega jest u toj zajednici, zajednici Crkve, svakog pojedinca privesti spasenju za koje nas je Krist predodredio. *Katekizam Katoličke Crkve* navodi: „Po samom svom poslanju, Crkva putuje zajedno s čitavim čovječanstvom te sa svijetom

⁹⁰ Usp. Ante Mateljan, *Obdareni ljubavlju. Uvod u teologiju milosti*, Crkva u svijetu, Split, 2006., str. 199.

⁹¹ *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 544.

⁹² Usp. Ante Mateljan, *Obdareni ljubavlju. Uvod u teologiju milosti*, str. 199-200.

proživljava istu zemaljsku kob. Ona postoji kao kvasac i tako reći duša ljudskog društva koje se treba u Kristu obnoviti i preobraziti u Božju obitelj“.⁹³

Crkva kao institucija uvijek mora navješćivati Krista u Duhu i nikada ne smije gasiti Duha jer bi to značilo gušenje milosti. Svijest vjernika o pripadnosti Božjem narodu po milosti jest glavni element crkvene egzistencije. Sredstva spasenja u Crkvi nisu samo za zadovoljenje crkvenih potreba, već nam služe za vanjsko djelovanje, tj. za svjedočko naviještanje Božje Riječi. Kršćani, stoga, potaknuti milošću, djeluju u svijetu šireći prostor ljubavi. Božja milost je vidljiva i prisutna izvan vidljive Crkve. Otud nastojanje Crkve oko ekumenskog dijaloga. Dijalog vjere nije samo plod ljudskog truda već u prvom redu plod milosti. Posebno mjesto u Crkvi pripada *Blaženoj Djevici Mariji*.⁹⁴ „Ona je *milosti puna* (Lk 1,28) i *izabrana kći Očeva* (predodređena, *praedilecta Filia Patris*) poradi milosti koju je primila. Ona je i *službenica otkupljenja*, koja sa Sinom stoji u središtu povijesti spasenja. Marijino bogomajčinstvo je za ljude neshvatljiva razina zajedništva s Bogom. Uz tu stvarnost povezane su sve marijanske dogme (bezgrešno začeće, bogomaterinstvo; djevičanstvo i svetost; sudjelovanje kod otajstva spasenja; proslava), koje se oslanjaju na najstariju tradiciju i objašnjavaju odnos Marije s Kristovom osobom i otajstvom. Marija je po svom osobitom odnosu s Kristom *slika Crkve (figura Ecclesiae)* u redu ljubavi, vjere i zajedništva. Ona je postala Majka Kristova i naša majka po vjeri, a pouzdanje svih udova Crkve u njezin majčinski zagovor temelji se upravo na slici otajstvu milosti.“⁹⁵ Da je Marija *milosti puna* opisuje odnos Boga i Marije u njenom životu pa sve do sjedinjenja s Kristom u uskrsnuću. Upravo je Marija znak crkvene nade u „konačnu objavu milosti, u uskrsnuće mrtvih i život vječni s trojstvenim Bogom“.⁹⁶

4.2. Neke posebnosti govora o milosrđu u misli papa poslije Ivana Pavla II.

4.2.1. Benedikt XVI.

Papi Benediktu XVI., dugogodišnjem bliskom suradniku Ivana Pavla II., posebno je stalo do toga da u kontekstu suvremenoga religioznog pluralizma, u svijetu u kojem se „uz Božje ime poneki put povezuje osveta ili čak dužnost da se mrzi i čini nasilje“⁹⁷ odgovori na temeljno pitanje: Tko je kršćanski Bog i koje je njegovo ime? Učinio je to već u prvoj godini

⁹³ *Katekizam Katoličke Crkve*, HBK, Zagreb, 2016., br. 854.

⁹⁴ Usp. Ante Mateljan, *Obdareni ljubavlju, Uvod u teologiju milosti*, str. 203-204.

⁹⁵ *Isto*, str. 204.

⁹⁶ Usp. *Isto*, str. 204.

⁹⁷ Benedikt XVI., *Deus caritas est – Bog je ljubav, Enciklika o kršćanskoj ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., br. 1, str. 6.

svojega pontifikata, svojom prvom enciklikom *Deus caritas est* – Bog je ljubav. U enciklici posvećenoj kršćanskoj ljubavi, papa Benedikt XVI. govori o novoj slici Boga u svijetlu Biblije. Naglašava kako postoji samo jedan Bog koje Stvoritelj neba i zemlje, pa stoga i Bog svih ljudi.⁹⁸ „Sav svijet je nastao snagom njegove stvaralačke Riječi. To znači da mu je to stvorenje drago, jer ga je upravo on sam želio, jer ga je on sam načinio.“⁹⁹ Papa ističe kako je Bog biblijske objave, Bog koji ljubi čovjeka i to čini osobnom ljubavlju. Njegova ljubav je *ljubav odabira*.¹⁰⁰ Papa tu privrženu, osobnu i strastvenu ljubav naziva *erosom*. Međutim, Božja ljubav se ne iscrpljuje u erosu, ona je u biblijskoj objavi prepuna *agape*.¹⁰¹ *Eros* i *agape* se prožimaju i čine jedinstvenu cjelinu – eros prema čovjeku je ujedno i *agape* i to „ne samo zbog toga što se daje potpuno besplatno, bez ikakve prethodne zasluge, već i zbog toga što je ljubav koja oprašta.“¹⁰² Strastvena Božja ljubav prema svojem narodu istodobno je ljubav koja oprašta. Ona je toliko velika da „okreće Boga protiv njega samoga, njegovu ljubav protiv njegove pravednosti“.¹⁰³ Tu se već naziru nejasni obrisi otajstva križa: „Božja je ljubav prema čovjeku tako velika da se utjelovljuje i slijedi čovjeka čak i u smrti te tako pomiruje pravednost i ljubav“.¹⁰⁴

U drugom dijelu enciklike u kojem je Crkva označena kao „zajednica ljubavi“, papa Benedikt XVI. produbljuje izraz „djelotvorna ljubav“ i naglašava kako „služba ljubavi“ treba biti u središtu života Crkve: „Crkva ne može zanemariti služenje ljubavi jednako kao što ne može zanemariti sakramente i Riječ“¹⁰⁵ koji pokazuju silno Božje milosrđe. Zadaće Crkve: naviještanje Božje riječi, slavljenje sakramenata i služenje uzajamno se prožimaju i ne mogu se razdvojiti jedna od druge. Ljubav za Crkvu, kako kaže papa, „nije neka vrsta društvenog dobročinstva koje se može mirne duše prepustiti i drugima, već je to dio njezine naravi i nužni izraz samog njezina bića“.¹⁰⁶ „Ljubav – *caritas* će biti uvijek nužna, čak i u najpravednijem društvu. Ne postoji nijedno pravedno uređenje koje će služenje ljubavi učiniti suvišnim i nepotrebnim. Onaj koji želi ukloniti ljubav, sprema se ukloniti čovjeka kao takvog. Uvijek će biti onih koji trpe i koji vape za utjehom i pomoći. Uvijek će biti i situacija i materijalnih potreba, gdje je nužna pomoć u obliku konkretne ljubavi prema bližnjemu.“¹⁰⁷ Slijedeći primjer o kojem nam govori prisposoba o milosrdnom Samarijancu, kršćanski karitativni rad je

⁹⁸ Usp. *Isto*, br. 9, str. 18.

⁹⁹ *Isto*, br. 9, str. 18.

¹⁰⁰ Usp. *Isto*, br. 9, str. 18.

¹⁰¹ Usp. *Isto*, br. 9-10, str. 19.

¹⁰² *Isto*, br. 10, str. 19-20.

¹⁰³ *Isto*, br. 10, str. 20.

¹⁰⁴ *Isto*, br. 10, str. 20.

¹⁰⁵ *Isto*, br. 22, str. 36.

¹⁰⁶ *Isto*, br. 25, str. 39-40.

¹⁰⁷ *Isto*, br. 28, str. 46.

odgovor na ono što, u određenoj situaciji predstavlja neposrednu potrebu: gladne nahraniti, gole odjenuti, skrbiti za bolesne i liječiti ih da ozdrave, zatvorenike pohoditi... Crkvene karitativne zajednice moraju učiniti sve što je u njihovoj moći da osiguraju sredstva za potrebite. Oni koji rade u crkvenim karitativnim ustanovama moraju se isticati po tome da se ne ograničavaju samo na to da izađu ususret osobi u potrebi, već da se posvećuju drugima s pažnjom koja izvire iz srca. Djela ljubavi ne čine se radi postizanja drugih ciljeva već ona moraju biti besplatna.¹⁰⁸

Sveti Pavao u svome himnu ljubavi (usp. 1 Kor 13) nas uči da je ljubav uvijek više od samog djelovanja: „I kada bih razdao sav svoj imetak i kad bih predao tijelo svoje da se sažeže, a ljubavi ne bih imao – ništa mi ne bi koristilo“ (1 Kor 13,3). U tom himnu su sažeta sva razmišljanja o ljubavi.

Praktično djelovanje će uvijek biti nedovoljno ako ne bude vidljiv izraz ljubavi prema čovjeku, ljubavi koja se hrani susretom s Kristom. Duboko dioništvo u potrebama i trpljenjima drugih tako postaje darivanje mene sama drugome: „kako moj dar ne bi ponizio drugoga, moram mu dati ne samo nešto što je moje, već mu moram dati sama sebe, moram biti osobno prisutan u tome daru“.¹⁰⁹

4.2.2. Papa Franjo

Nakon šest godina pontifikata može se reći da papa Franjo očima ljubavi i milosrđa progovara o socijalnim poteškoćama i izazovima svijeta u kojem živimo. Papa Franjo ne obrađuje tematiku milosrdne ljubavi pod teološkim vidom, nego ju nastoji konkretizirati u crkvenom i društvenom životu. Na osobit način to čini u odnosu na siromašne tako da je, uz milosrđe, za papu Franju, možda i središnja tema pontifikata – ona o siromašnima i njihovom položaju u svijetu. Zbog toga je prozvan „marksistom“, „komunistom“ i „pauperistom“. Siromaštvo u svijetu je vezano uz temu pravednosti, odnosno nepravde, kao i uz temu milosrđa.¹¹⁰

U svojoj prvoj pobudnici *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*, papa snažno povezuje Crkvu s milosrđem te s tim naglašava njezino misijsko poslanje. Kada govori o njoj, ističe da je Crkva zajednica učenika koja izlazi iz periferije, preuzima inicijativu, prati, uključuje se, daje ploda, osjeća neiscrpnu želju da pruži milosrđe, plod vlastitog iskustva beskrajnog Očeva milosrđa. Prema njegovom mišljenju, Crkva je pozvana uvijek biti Očev otvoren dom u kojem

¹⁰⁸ Usp. *Isto*, br. 31, str. 52-55.

¹⁰⁹ *Isto*, br. 34, str. 58-59.

¹¹⁰ Stjepan Baloban, Milosrđe i pravednost u socijalnom nauku Crkve, u: *Riječki teološki časopis*, 25 (2017.) 1, str. 29-33.

treba biti mjesta za svakoga: nipošto carinarnica, već mjesto besplatnog milosrđa gdje se svi moraju osjećati voljenima i prihvaćenima. Papi Franji je draža Crkva koja je ranjena i prljava zato što je izašla na ulice, nego Crkva koja je bolesna zbog zatvorenosti i komocije. Milosrđe prema papi je prvenstveno odgovor na vapaj siromašnih kada smo ganuti patnjom drugih ljudi te kazuje kako je milosrđe najveća od svih kreposti i Bogu najugodnija žrtva jer se tim činom traži dobro bližnjega.¹¹¹

Temu milosrđa, papa će posvetiti Izvanredni jubilej. U Buli najave izvanrednog jubileja milosrđa *Misericordiae evo* – *Lice milosrđa* (2015.), papa naglašava da pravednost i milosrđe „nisu dvije oprečne stvarnosti, već dvije dimenzije jedne stvarnosti koja se potpuno razvija, sve dok ne postigne svoj vrhunac u punini ljubavi“.¹¹² Također i u knjizi razgovora s Andreom Toriellijem: *Božje ime je milosrđe* (2016.), papa progovara o temi milosrđa, kao i o misijskoj dimenziji milosrđa. Kazuje kako je Crkva pozvana „izlijevati Gospodnje milosrđe na sve koji se priznaju grješnicima, odgovornima za učinjeno zlo, koji se osjećaju potrebni oprostjenja“.¹¹³ Zato je potrebno, kako govori papa Franjo, izići iz crkava i iz župa, izići i potražiti osobe tamo gdje žive, gdje pate i gdje se nadaju. Crkva pape Franje je Crkva u stalnom misijskom pokretu.¹¹⁴

Iako se ponekad čini da papa uglavnom govori o milosrđu, njegov način života traži da se promišlja o odnosu pravednosti i milosrđa. Takav način govora osvaja ljude i ne može se ostati ravnodušan, posebno kada govori o uzrocima siromaštva u svijetu. Poput svojih prethodnika, pape Ivana Pavla II. i pape Benedikta XVI., papa Franjo u svojoj buli *Lice milosrđa* se osvrće na odnos milosrđa i pravednosti kazujući kako se milosrđe ne protivi pravednosti, nego izražava način na koji Bog postupa s grešnikom. Bog s milosrđem i praštanjem „ide iznad pravde, uključuje ju i nadmašuje u jednomu višem činu u kojemu se doživljava ljubav, koja je temelj istinske pravde“. Iako Bog nadilazi pravednost svojim milosrđem i praštanjem, to nipošto ne znači da se pravednost obezvrjeđuje. „Naprotiv, svaki onaj koji griješi mora podnijeti kaznu. Samo što to nije kraj, već početak obraćenja, jer pojedinac počinje osjećati Božju nježnost i oprostjenje.“ Dakle, Bog ne odbacuje pravednost već je radije produbljuje i nadilazi ljubav kao temelj istinske pravednosti. Temelj te istinske pravednosti milosrđa je u Isusovu vazmenom otajstvu i ono je kao milost dano svima. S Izvanrednim jubilejom milosrđa papa želi da nadolazeće godine budu prožete milosrđem kako

¹¹¹ Anton Tamarut, Božje milosrđe u nauku poslijekoncilskih papa, u: *Bogoslovska smotra*, 86 (2016.) 3, str. 640-641.

¹¹² Stjepan Baloban, Milosrđe i pravednost u socijalnom nauku Crkve, str. 33.

¹¹³ Anton Tamarut, Božje milosrđe u nauku poslijekoncilskih papa, str. 640.

¹¹⁴ Usp. *Isto*, str. 640.

bi išli ususret svakoj osobi, da uvijek hodimo u skladu s Božjim milosrđem i pouzdanjem u njegovu ljubav. Otac milosrđa nam je konkretni izraz svoje ljubavi darovao u Isusu Kristu i na njegovu licu se zrcali Božje milosrđe.

Prema mišljenju pape Franje, cjelokupno pastoralno djelovanje Crkve trebalo bi biti prožeto nježnošću i milosrđem i ništa u njezinu naviještanju ne bi trebalo odmicati od suosjećajne ljubavi i milosrđa. Crkva je pozvana živjeti svoje poslanje u ljubavi koja ne osuđuje druge, nego se, poput vjerne majke, brine za svoj narod, pozivajući se na Isusove riječi: „Ne dođoh zvati pravednike, nego grješnike“ (Mk 2,17). Papa Franjo u buli naglašava kako Božje milosrđe nije nipošto znak slabosti, već pokazatelj Božje svemoći.¹¹⁵

Tema milosrđa kod pape Franje ima snažnu eklezijalnu i misijsku dimenziju. Potrebno je da sama Crkva iznutra živi iskustvo milosrđa, pomirenja i praštanja kako bi pružila današnjem čovjeku to isto iskustvo njezina poslanja. Samo Crkva obnovljena u milosrđu može biti djelotvorna poslužiteljica Božjega milosrđa prema suvremenom i duhovno osiromašenom čovjeku i svijetu.

¹¹⁵ Usp. *Isto*, str. 642.

Zaključak

Božja neizmjerana ljubav, u Kristu objavljena, omogućuje nam da ga vidimo osobito blisku čovjeku, osobito onda kada je ugrožen u korijenu svoga bivovanja i svoga dostojanstva. Ona se očitovala u čovjekovu dostojanstvu kao iskonskoj slici. Ta objava očituje Boga u nedokučivu otajstvu njegova bitka. U Kristovoj objavi, Boga ponajprije spoznajemo u ljubavi prema čovjeku. Time njegovo nevidljivo savršenstvo postaje vidljivo na najsavršeniji način - objavljujući čovjeku svoga Sina, u njegovim riječima i djelima, u njegovoj smrti na križu i u njegovu uskrsnuću. U Kristu Bog postaje vidljiv u svome milosrđu kao očitim znakom svoje ljubavi. Činjenica da Bog kroz Ljubav ulazi u odnos s čovjekom tražeći njegov odgovor, predstavlja najveći oblik ljubavi kakvu samo Bog može darovati. Utjelovljenje je za Ivana Pavla II. ključni moment u razmišljanju o milosrđu. Čovjek je jedini od svih stvorenja pozvan u punini biti dijelom Božjega života. Obnovljena čovječnost, prihvaćajući Krista vjerom, može već sad baštiniti milosrđe i živjeti kulturu milosrđa. Kada govorimo o milosrđu kao konkretizaciji ljubavi, Ivan Pavao II. naglašava kako je riječ o savršenstvu po kojem čovjek ulazi u najprisniji odnos sa živim Bogom. Božje milosrđe je njegova briga za svakoga od nas. On želi našu dobrobit i istodobno nas želi vidjeti radosne i sretne. Kako je on milosrdan, tako smo i mi pozvani biti milosrdni jedni prema drugima. Božja milost nas krijepi, ohrabruje i potiče na daljnje djelovanje u ljubavi prema drugima: bližnjima, tjeskobnima, potlačenima, malenima... Isto tako, Crkva ima veliku ulogu u služenju drugima. Ona je, po uzoru na Isusa, pozvana konkretizirati milosrđe u svakodnevnom životu, a osobito u karitativnom djelovanju. U tom smislu služenje postaje konkretan oblik naviještanja milosrđa.

Bibliografija

1. Izvori

BENEDIKT XVI., *Deus caritas est – Bog je ljubav*, Enciklika o kršćanskoj ljubavi, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

IVAN PAVAO II., *Dives in misericordia – Bogat milosrđem*, Enciklika vrhovnog svećenika Ivana Pavla II. o Božjem milosrđu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994.

IVAN PAVAO II., *Dominum et vivificantem – Gospodina i životvorca*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.

IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae - Evandjelje života*, Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskoga života, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

IVAN PAVAO II., *Reconciliatio et paenitentia - Pomirenje i pokora*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996.

IVAN PAVAO II., *Redemptor hominis - Otkupitelj čovjeka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.

IVAN PAVAO II., *Redemptoris missio*, Enciklika o trajnoj vrijednosti misijske naredbe, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.

IVAN PAVAO II., *Muško i žensko stvori ih. Kateheze o ljudskoj ljubavi. Cjelovita teologija tijela*, Svezak I., Verbum, Split, 2012.

IVAN PAVAO II., *Sjećanje i identitet*, Verbum, Split, 2005.

KATEKIZAM KATOLIČKE CRKVE, GK-HBK, Zagreb, 2016.

STARI I NOVI ZAVJET, s uvodima i bilješkama iz „*La Bible de Jerusalem*“, (prijevod: Bonaventura Duda i Marijan Jerko Fućak), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014.

2. Literatura:

- BALOBAN, Stjepan, Milosrđe i pravednost u socijalnom nauku Crkve, u: *Riječki teološki časopis*, 25 (2017.) 1, str. 19-36.
- BIŽACA, Nikola, Značenje evangelizacije i nove evangelizacije u govoru crkvenog učiteljstva, u: *Crkva u svijetu*, 34 (1999.) 4, str. 419-436.
- GAŠPAR, Nela, „Homopatiens“ i Ivan Pavao II., u: Ivan Koprek (prir.), *Defensor hominis*, Zbornik radova na međunarodnom simpoziju „Čovjek u filozofiji K. Wojtyła – Pape Ivana Pavla II., održanog 5. travnja 2003. u Zagrebu, FTI, Zagreb, 2003., str. 223-234.
- GUILLET, Jean – LACAN, Marc-Francois, Slika, u: Xavier Leon-Dufour (prir.), *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980., str. 1191-1195.
- HEALY, Mary, *Muškarci i žene su iz Edena. Studijski vodič za teologiju tijela Ivana Pavla II.*, Verbum, Split, 2013.
- HRANIĆ, Đuro, Čovjek – slika Božja, Teološka antropologija Ivana Pavla II, u: *Diacovensia*, 1 (1993.) 1, str. 24-44.
- HRANIĆ, Đuro, Kristološki naglasci u učenju Ivana Pavla II., u: *Ivan Pavao II. – poslanje i djelovanje*, Zbornik radova – Promišljanja hrvatskih znanstvenika, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije, Zagreb, 2005., str. 13-59.
- KASPER, Walter, *Milosrđe, Temeljni pojam evanđelja – ključ kršćanskog života*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015.
- KOPREK, Ivan, Antropologija u misli Ivana Pavla II, u: *Ivan Pavao II. – poslanje i djelovanje*, Zbornik radova – Promišljanja hrvatskih znanstvenika, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije, Zagreb, 2005., str. 77-83.
- MARCELIĆ, Josip, Nova evangelizacija, u: *Crkva u svijetu*, 27 (1992) 4, str. 248-261.
- MATELJAN, Ante, *Obdareni ljubavlju. Uvod u teologiju milosti*, Crkva u svijetu, Split, 2006.
- PETROV, Emanuel, Milosrđe u nauku Ivana Pavla II. – Pape Milosrđa, u: *Crkva u svijetu*, 52 (2017.) 1, str. 26-48.

PULJIĆ, Željko, Kultura u misli Ivana Pavla II., u: *Bogoslovska smotra*, 55 (1985.) 3-4, str. 406-404-418.

TAMARUT, Anton, Božje milosrđe u nauku poslijekoncilskih papa, u: *Bogoslovska smotra*, 86 (2016.) 3, str. 625-646.

TOMAŠEVIĆ, Luka, Antropologija i neke posebnosti enciklike „*Evangelium vitae*“, u: *Služba Božja*, 36 (1996.) 1, str. 307-326.

VRANJEŠ, Nikola, Milosrđe kao temeljni element svakog navještaja, u: *Bogoslovska smotra*, 86 (2016) 3, str. 687-704.

WIERZBICKI, Alfred, Na izvorima humanizma, u: *Obnovljeni život*, 58 (2003.) 2, str. 151-166.